

Hanne Kiiski

**LAPPILAISTEN MATKAILUALAN
NAISYRITTÄJIEN KOKEMUKSIA
YRITTÄJYYDEN JA
LAPSIPERHEEN ARJEN
YHTEENSOVITTAMISESTA**

Pro gradu -tutkielma

Johtaminen

Kevät 2012

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Lappilaisten matkailualan naisyrittäjien kokemuksia yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisesta

Tekijä: Hanne Kiiski

Koulutusohjelma/oppiaine: Johtaminen

Työn laji: Pro gradu -työ_x_ Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 66 + 2 liitettä

Vuosi: Kevät 2012

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkielmani kuvaa lappilaisten matkailualan naisyrittäjien kokemuksia yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisesta. Tutkimuksessa selvitettiin, miten naisyrittäjät kokevat yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisen. Tutkimus oli laadullinen tutkimus, jonka aineisto koostui neljän lappilaisen naisyrittäjän teemahaastatteluista. Haastatteluaineisto analysoitiin sisällönanalyysimenetelmällä. Analyysin tuloksena muodostui kuusi yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamista kuvaavaa pääkategoriaa: erilaiset syyt ryhtyä yrittäjäksi, yrittäjyyden merkitys, arjen ajankäyttö, monipuolinen tukiverkosto lastenhoidossa, arjen voimavarat sekä arjen vaatimukset ja haasteet.

Tutkimustulosten mukaan merkittävin syy ryhtyä yrittäjäksi oli halu vaikuttaa omaan elämään. Yrittäjyys merkitsee naisyrittäjille oman elämän hallintaa, vapautta ja itsenäistä päätöksentekoa. Yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittaminen on tulosten mukaan jokapäiväistä ajankäytön suunnittelua ja organisointia. Naisyrittäjien arki on kiireistä, jolloin ajankäyttö on suunniteltava ja jaettava tarkkaan eri tarpeiden mukaan. Lapsille ei aina koettu riittävän tarpeeksi aikaa. Toisaalta yrittäjyys mahdollisti sen, että lapset oli mahdollista ottaa töihin mukaan. Loma-ajat koettiin kohokohtina viettää aikaa lasten kanssa.

Tärkeimpänä tekijänä yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisessa koettiin monipuolinen tukiverkosto. Lasten isä koettiin merkittävimpänä tukena arjen sujuvuuden ja lastenhoidon kannalta. Toimivan tukiverkoston luominen vaatii tulosten mukaan oma-aloitteisuutta ja aktiivisuutta. Matkailualan sesonkiluonteisuus tuo omia erityispiirteitään, mahdollisuuksia ja haasteita, yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamiseen. Tulosten mukaan yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamista ei koettu haasteellisena. Tutkimuksessa esiin tulleet naisyrittäjien kokema tuentarve liittyi tieto- ja keskustelutukeen.

Avainsanat: naisyrittäjät, yrittäjyys, perhe, matkailuala, fenomenologia, sisällönanalyysi

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi__
(vain Lappia koskevat)

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	4
2 TYÖN JA PERHEEN YHTEENSOVITTAMINEN.....	7
2.1 Työ ja perhe yhteiskunnallisena kysymyksenä.....	7
2.2 Aikaisempi työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimus.....	10
2.2.1 Työn ja perheen yhteensovittaminen naisjohtajilla.....	13
2.2.2 Työn ja perheen yhteensovittaminen naisyrittäjillä.....	14
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	17
3.1 Tutkimuksen lähtökohdat.....	17
3.2 Tutkimukseen osallistujat ja aineiston keruu.....	19
3.3 Tutkimusaineiston analyysi	21
3.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	24
4 NAISYRITTÄJIEN KOKEMUKSIA YRITTÄJYYDESTÄ.....	27
4.1 Erilaiset syyt ryhtyä yrittäjäksi	27
4.2 Yrittäjyyden merkitys	30
5 NAISYRITTÄJIEN KOKEMUKSIA ARJESTA JA LASTENHOIDOSTA.....	36
5.1 Arjen ajankäyttö.....	36
5.2 Monipuolinen tukiverkosto lastenhoidossa.....	41
5.3 Arjen voimavarat.....	45
5.4 Arjen vaatimukset ja haasteet.....	49
6 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA AIKAISEMPIEN TUTKIMUSTEN JA KIRJALLISUUDEN VALOSSA.....	52
6.1 Naisyrittäjien kokemuksia yrittäjyydestä ja sen merkityksestä.....	52
6.2 Naisyrittäjien kokemuksia arjesta ja lastenhoidosta.....	53
7 POHDINTA.....	58
LÄHTEET.....	61
LIITTEET.....	67
Liite 1. Haastattelurunko.....	67
Liite 2. Aineiston analyysi.....	68

1 JOHDANTO

Työn ja perheen yhteensovittaminen on ollut merkittävä keskeinen teema yhteiskuntapolitiikassa jo 1960-luvun loppupuolelta lähtien naisten aloitettua ansiotyöt yhä laajemmassa mittakaavassa. Viimeisen reilun vuosikymmenen aikana aiheeseen liittyvä keskustelu on saanut uudenlaista näkyvyyttä, kun hyvinvointivaltioissa on pyritty työllisyysasteen nostamiseen kannustamalla naisia ja miehiä palkkatyöhön (Eräranta & Käsälä 2007, 184–185), pyritty naisten ja miesten tasa-arvoisempaan asemaan työelämässä, mutta myös siitä syystä, että työn ja perheen kohtaamat vaatimukset eivät ole tasapainossa – yleensä perhe kärsii työelämän kasvaneiden vaatimusten kustannuksella. Työasiat häiritsevät perhettä, ja työstä on tullut vieras perheessä (Rönkä & Kinnunen 2009, 83–105). Se, miten luoda mahdollisuuksia työn ja perheen yhteensovittamiselle tasapainoisella tavalla, on ollut varsinkin julkisen sektorin ja viime aikoina myös organisaatioiden ratkaistavia haasteita. Tätä haastetta joutuvat ratkomaan myös perheet omalta osaltaan.

Tarkasteltaessa työn ja perheen yhteensovittamisen määritelmää Julkunen (2000, 9–20) kuvaa sitä mahdollisuutena sekä ansiotyöhön että perheen perustamiseen ja perhe-elämään. Molempien elämänalueiden tulee voida toteutua niin naisten kuin miestenkin elämässä. Työn ja perheen yhteensovittaminen voidaankin määritellä ennen kaikkea ihmisten arkielämän ja yhdenvertaisten toimintamahdollisuuksien näkökulmasta, kaikkiin perhevaiheisiin liittyvänä asiana. Tuolloin se ylittää lasten ja vanhempien muodostaman kahden sukupolven perheen ulottuen isovanhemmille annetusta avusta isovanhempien lastensa perheille antamaan apuun. (Lammi-Taskula, Salmi & Parrukoski 2009, 13.)

Työn ja perheen yhteensovittamista on tutkittu paljon varsinkin viimeisen vuosikymmenen aikana, tosin lähinnä ansiotyön näkökulmasta. Tutkimuksesta on jäänyt puuttumaan lähes kokonaan yrittäjyyden näkökulma työn ja perheen yhteensovittamiseen. Esimerkiksi Käsälä ja Kovalainen (2005) kuvaavat yrittäjyyden ja perheen yhteensovittamisen näkökulman puuttumista työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimuksen ”sokeaksi pisteeksi”. Heidän mukaansa työelämän muutosten myötä ja työurien muuttuessa aiempaa ammatillisempaan ja yrittäjämäisempään suuntaan lisääntyy tarve tutkia ja tunnistaa tällaisia ryhmiä. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamista neljän

lappilaisen matkailualan naisyrittäjän näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa naisyrittäjällä tarkoitetaan naisen tai naisten perustamaa yritystä tai/ja yritystä, joissa naisilla on vähintään 50 prosentin omistus. Tutkimuksen sijoittaminen matkailutoimialan kontekstiin tuo omat erityispiirteensä yrittäjyyden ja perheen yhteensovittamiseen Lapin matkailun omaleimaisuudesta, sesonkiluonteisuudesta ja suhdanneherkkyydestä johtuen.

Naisyrittäjyys, siihen kannustaminen ja sen edistäminen ovat olleet ajankohtaisia teemoja Suomessa varsinkin pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelman myötä. Tuolloin hallituksen strategia-asiakirjassa linjattiin naisyrittäjyyden edistämistavoitteet ja työministeri Tarja Cronberg asetti 26.5.2008 naisyrittäjyyden edistämistyöryhmän, jonka tavoitteena oli selvittää naisyrittäjyyden tilaa, laatia ehdotuksia yrittäjyyden edistämiseksi sekä ennen kaikkea edistää naisten yrittäjyyttä uudistamalla yritys ympäristöä naisten yrittäjyyttä tukevaksi. Yksi konkreettinen tavoite naisten yrittäjyyden edistämiseksi oli helpottaa yrittäjyyden ja perheen yhteensovittamista. Naisten yrittäjyyden edistämisen taustalla on näkökulma siitä, että naisilla on paljon hyödyntämätöntä osaamista, joka tulisi saada käyttöön. Lisäksi naisyrittäjyys nähdään kilpailukyvyyn ja hyvinvoinnin kannalta merkittävänä kansallisena voimavarana, jota edistämällä voidaan vaikuttaa työllisyyteen ja tasa-arvoon. (Naisyrittäjyyden edistämistyöryhmä 2010, 9.) Naisyrittäjyyttä kuitenkin rasittavat ja estävät useat eri tekijät, joita ovat muun muassa yrittäjyyden ja perheen yhteensovittamiseen liittyvät tekijät, sosiaaliturvan puutteet ja vanhemmuuden kustannusten epätasa-arvoinen jakautuminen (Valtioneuvosto 2007, 19-20).

Kiinnostukseni tutkia naisyrittäjien kokemuksia yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisesta pohjautuu lähtökohtaisesti omiin pohdintoihini äitiyden ja työn yhteensovittamisesta. Näkökulma naisyrittäjiin tulee naisyrittäjyyden ajankohtaisuudesta ja siihen kannustamisesta. Koska äitiys ja perheen perustaminen merkitsevät naisille usein perheen ja työn yhteensovittamisen välistä tasapainoilua, millainen yhtälö se on itsensä työllistävälle naisyrittäjille? Miten tutkimuksen osallistuvat naisyrittäjät kokevat yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisen? Mitä näistä kokemuksista voidaan päätellä ja millaiseksi tutkimuksen naisyrittäjien arki voidaan ymmärtää? Tutkimukseni tavoitteena on lisätä ymmärrystä inhimillisestä elämästä, naisyrittäjän työn ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisesta sekä kuvata yrittäjyyden ja lapsiperheen värittämää arkea. Jotta

naisyrittäjyyttä saataisiin edistettyä toivotulla tavalla, on tarpeellista tehdä tietoiseksi ja ymmärtää naisyrittäjyyden eri ulottuvuuksia. Tutkimuskysymyksenä työssäni on ”*Miten lappilaiset matkailualan naisyrittäjät kokevat yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisen?*”. Vaikka perhe voidaan määritellä ja muodostaa monella eri tavalla, tässä tutkimuksessa perheellä viitataan ainoastaan äidin ja mahdollisen puolison sekä lapsen tai lasten muodostamaan kokonaisuuteen. Täten tutkimuksen kiinnostuksenkohde on lasten syntymästä lasten kotoa poismuuttamisen välisellä ajanjaksolla.

Tutkielmani aluksi luvussa kaksi käsittelen Suomessa käytyä aikaisempaa keskustelua ja tutkimusta työn ja perheen yhteensovittamisesta. Suomalaista työn ja perheen yhteensovittamista on leimannut julkisen sektorin antama tuki, minkä takia suomalainen konteksti aiheeseen on omaleimainen ja eroaa esimerkiksi anglosaksisista maista, joissa ei ole julkista päivähoitoa tai lakisääteisiä ja tuettuja vanhempainvapaita (Julkunen 2010, 154). Tämän takia aiheesta käytyä kansainvälistä keskustelua ei juurikaan oteta huomioon.

Luvussa kolme kerron tutkimukseni toteuttamisesta, jolloin esitän kokemuksen tutkimuksen lähtökohdat, tutkimukseen osallistujat ja aineistonkeruun, tutkimusaineiston analyysin sekä pohdin tutkimuksenteon luotettavuutta ja eettisyyttä. Tutkielman neljännessä ja viidennessä luvussa esittelen tutkimustulokset. Neljännessä luvussa kuvaan naisyrittäjien kokemuksia yrittäjyydestä ja viidennessä luvussa kuvaan heidän kokemuksiaan arjesta ja lastenhoidosta. Tutkielman kuudennessa luvussa tarkastelen tutkimustuloksiani aiemman tutkimuksen ja kirjallisuuden valossa. Viimeisessä luvussa pohdin tekemääni tutkimusta ja aihetta, tarkastelen tutkimustulosten merkitystä sekä esitän jatkotutkimusmahdollisuuksia tai -tarpeita.

2 TYÖN JA PERHEEN YHTEENSOVITTAMINEN

2.1 Työ ja perhe yhteiskunnallisena kysymyksenä

Työn ja perheen yhteensovittamisesta tuli yhteiskunnallinen kysymys vasta teollistumisen jälkeen, kun toinen vanhemmista tai molemmat vanhemmat siirtyivät maataloustöistä teollistuneen yhteiskunnan ansiotöihin. Suomessa työn ja perheen yhteensovittamista alettiin tukea naisten tultua yhä suuremmassa määrin työmarkkinoille 1960-luvulta lähtien. Se onkin nähty ja edelleen usein nähdään naisten ansiotyöhön ja pienten lasten hoitoon liittyvänä ongelmana. Työn ja perheen yhteensovittamisen kysymykset ovat kuitenkin laaja yhteiskunnallinen teema, johon liittyvät tasa-arvo- ja sukupuolinäkökulmat kattaen kaikki ihmisten elämän perhevaiheet aina lapsiperheistä isovanhempiin. (Eräranta & Käsälä 2007; Lammi-Taskula, Salmi & Parrukoski 2009, 11–15.)

Salmen (2004, 2) mukaan *työn ja perheen yhteensovittaminen on eräs nyky-yhteiskunnan kehityksen solmukohdistista*, jolloin työn ja perheen yhteensovittaminen yhdistää kolme kenttää: työelämä ja työpolitiikka, perhe-elämä ja sosiaalipolitiikka sekä sukupuolta rakentavat prosessit ja tasa-arvopolitiikka. Näillä edellä mainituilla kentillä tapahtuvat muutokset, esiintyvät ongelmat ja kehitetyt ratkaisut vaikuttavat toisiinsa sekä siihen, miten työn ja perheen yhteensovittaminen mahdollistuu. Aiheeseen liittyvä keskustelu tulisikin hahmottaa kokonaisvaltaisesti kaikkien kolmen kentän kautta. (Salmi 2004, 2.)

Työn ja perheen yhteensovittamista ja sen kohtaamia haasteita on pyritty ratkaisemaan Suomessa perinteisesti julkisin varoin tuettuun pohjoismaiseen hyvinvointimalliin perustuen, jolloin perheitä on tuettu erilaisilla perhepoliittisilla ratkaisuilla sekä työelämää säätelevillä laeilla ja asetuksilla (Kivimäki 2005). Käytännössä tämä merkitsee sitä, että julkinen sektori on turvannut mahdollisuuden ansiotyöhön osallistumiseen kehittämällä äitiys-, vanhempain- ja hoitovapaamahdollisuuksia, niihin liittyviä tulonsiirtoja sekä rakentamalla julkista päivähoitojärjestelmää. (Eräranta & Käsälä 2007; Lammi-Taskula, Salmi & Parrukoski 2009, 14–15.) Julkisen perhepolitiikan perustavanlaatuisen tavoite on ollut lisätä lasten ja perheiden hyvinvointia tukemalla perheitä taloudellisesti lastenhoidon kustannuksissa, turvata lapsille turvallinen kasvuympäristö, tukea syntyvyyttä ja edistää tasa-arvoa (Lainiala 2010, 7).

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna kyse on ollut siitä, miten saadaan yhdistettyä korkea työllisyysaste, riittävä syntyvyys ja sukupuolten tasa-arvo (Lammi-Taskula & Salmi 2009, 38–48).

Kehitetyt ratkaisut työn ja perheen yhteensovittamiseen ovat hiljalleen kehittyneet monimuotoisiksi perhevapaajärjestelmiksi, joissa myös isät on otettu huomioon varsinkin viimeisen kymmenen vuoden aikana. Silti tähän liittyy naisten ja miesten tasa-arvoa leimaava paradoksi ja vahva sukupuolinäkökulma. Toisaalta Suomi on kansainvälisesti katsottuna maailman tasa-arvoisimpia maita puhuttaessa ansiotyön ja perheen yhdistämisestä. Toisaalta lasten hoitaminen on yhä pääosin naisten vastuulla, vaikka miehet ovat lisänneet osallistumistaan lasten hoitoon ja kotitöihin. Koska naiset käyttävät yleensä vanhempain- ja hoitovapaat, johtaa se osaltaan naisten työmarkkina-aseman heikentymiseen, aiheuttaa kustannuksia naisten työnantajille ja naisyrittäjille sekä rajoittaa naisten yhteiskunnallista osallistumista. (Lammi-Taskula, Salmi & Parrukoski 2009, 14–15; Julkunen 2010, 156–185, 257–286.) Äitien käyttämät pitkät vanhempain- ja hoitovapaat ylläpitävät sukupuolijakoja sekä perheissä että työmarkkinoilla, mikä luo sukupuolen mukaan eriytyneen suhteen työhön, kotiin ja lapseen (Julkunen, Nätti & Anttila 2004, 152).

Vaikka sosiaali- ja perhepoliittisesti Suomessa on saavutettu paljon työn ja perheen yhteensovittamisen näkökulmasta, kohdistuu perhepolitiikkaan muutospainne. Varsinkin vanhempainvapaajärjestelmä on jatkuvan muutospaineen alla, sillä sitä ei enää käsitetä pelkästään äitien etuutena, vaan sukupuolten tasa-arvokysymyksenä. Kuten edellä jo mainittiin, suurin huomio on kiinnittynyt 2000-luvulla vanhempain- ja hoitovapaiden epäsuhtauiseen käyttöön. Suomessa onkin pyritty löytämään ratkaisuja siihen, miten saavuttaa isien suurempi osallistuminen lastenhoitoon ja vanhempainvapaiden tasaisempi käyttö. (Julkunen 2010, 177–180.)

Sukupuolittuneen vanhempain- ja hoitovapaajärjestelmän muutospaineen rinnalla yhä merkittävämmäksi työn ja perheen yhteensovittamisen keskustelussa on nousemassa asian ulottaminen työelämän kontekstiin. Koska julkinen tuki työn ja perheen yhteensovittamiselle on ollut leimallista Suomessa, työpaikkojen ja työyhteisöjen rooli työn ja perhe-elämän yhteensovittamisessa on ajankohtaistunut keskustelussa vasta viime aikoina.

Työelämälähtöiseen näkökulmaan työn ja perheen yhteensovittamisessa on herätty vasta viime aikoina, sillä on kiinnostuttu yhä enemmän siitä, miten työn organisointi vaikuttaa mahdollisuuksiin yhdistää ansiotyö ja perhe. Varsinkin työelämää ja -kulttuuria leimaavat muutokset, työsuhteiden määräaikaisuus, epävarmuus, kiire ja vaativuus pakottavat laajentamaan työn ja perheen yhteensovittamisen kysymyksiä työn organisoinnin tarkasteluun. (Salmi 2004, 6–7.)

Työelämän vaatimusten kasvaessa on yhä tärkeämpää työn ja perheen sopusointu, sillä se vaikuttaa merkittävästi ihmisten hyvinvointiin ja jaksamiseen (Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta 2003, 16). Työpaikkojen rooli onkin itse asiassa hyvin merkityksellinen, sillä julkisesti tuettuja perhepoliittisia järjestelmiä ja lakisääteisiä etuuksia hyödynnetään ja sovelletaan käytännössä työpaikkojen toimintatapojen, asenteiden ja kulttuurin asettamisessa kehyksissä (Lammi-Taskula, Salmi & Parrukoski 2009, 16; Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta 2003, 12–55). Anglosaksisesta kulttuurista peräisin olevasta työelämä -lähtöisestä näkökulmasta käytetään nykyään käsitteitä, kuten perheystävälliset organisaatiot, perheystävälliset käytännöt tai perhemyönteinen työkuulttuuri. Näillä käsitteillä viitataan yleensä organisaatioiden toimintatapoihin ja käytäntöihin, jotka helpottavat työn ja perheen yhteensovittamista (Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta 2003, 30).

Vaikka työn ja perheen yhteensovittamisen ratkaiseminen on suurelta osin yksilöiden ja perheiden oma valinta, on se silti myös merkittävä yhteiskunnallinen kysymys. Yhteiskunnan rakenteelliset, organisatoriset ja kulttuuriset rajoitukset ja mahdollisuudet vaikuttavat siihen, missä kehyksissä perheet omia valintojaan tekevät. Tästä syystä tarvitaan varsinkin työn ja perheen yhteensovittamisen mahdollistavien tai estävien työelämän ja työn organisoinnin käytänteiden ymmärtämistä. Tärkeitä tarkasteltavia asioita ovat henkilöstöpolitiikka, kulttuuri, työajat sekä työntekijän asema ja sukupuoli. (Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta 2003, 15–16.)

Kuluneiden 15 vuoden aikana mielenkiinto työn ja perheen tasapainoa kohtaan on lisääntynyt mediassa ja tieteellisissä julkaisuissa. Osittain mielenkiinnon lisääntyminen johtuu huolestuneisuudesta koskien sitä, että epätasapainoinen työn ja perheen välinen suhde voi johtaa alentuneeseen terveyteen ja suoritustuloksiin yksilöiden, perheiden ja organisaatioiden

kesken. (Kalliath & Brough 2008.) Lammi-Taskula ja Salmi (2009, 38–48) toteavat, että työ ja perhe ovat ihmisen elämässä keskeisiä hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Työssäkäynti merkitsee ihmiselle ansiotulojen saamista, mutta myös parhaimmillaan itsensä toteuttamista, mielekästä tekemistä ja sosiaalisia suhteita. Perhe-elämältä ihmiset saavat ja antavat hoivaa, turvallisuutta, läheisyyttä ja rakkautta. Ihmisten hyvinvointiin liittyy tasapainon tunne työn ja perheen vaatimien ajan ja voimien välillä.

2.2 Aikaisempi työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimus

Työn ja perheen yhteensovittamisen keskustelu ja tutkimus on ollut ja on yhä sukupuolittunut teema, jota ylläpidetään kohdistamalla huomio erityisesti naisiin ja äiteihin. Perinteisesti työn ja perheen tutkimuksissa työllä on viitattu ansiotyöhön ja perhe-elämällä lasten hankintaan, huolenpitoon tai toisinaan myös kotitöihin, vanhusten, vammaisten tai sairaiden huolenpitoon. Kotityön, vapaaehtoistyön ja erilaisten avustamistöiden puuttumista, teeman lapsiperhekeskeisyyttä sekä työn käsitteen suppeutta on kritisoitu. (Eräranta & Käsälä 2007.) Työn ja perheen tutkimuskeskustelun normina on pidetty heteroseksuaalista palkansaajaperhettä, jonka nykypäivän uudenaikaiset perhemuodot sekä ura- ja työkäsitykset haastavat (Käsälä & Kovalainen 2005, 129).

Vaikka Suomessa on pyritty mahdollistamaan ja helpottamaan ansiotyön ja perheen yhdistämistä jo 1960-luvulta lähtien, tutkimuksissa teema on yleistynyt vasta 1990-luvulla. Tuolloin alettiin varsinaisesti käyttää ilmaisua työn ja perheen yhteensovittaminen politiikan, hallinnon ja tulopoliittisten neuvottelujen piirissä. Tuolloin alkoi lisääntyä myös aiheesta tehty tutkimus, joka keskittyi enimmäkseen perhevapaa-oikeuksien, tulonsiirtojen ja päivähoitopalveluiden kehittämiseen ja tutkimiseen. Kun aiheeseen liittyvä tutkimus alkoi lisääntyä, kävi ilmi, että työn ja perheen yhteensovittaminen ei ole vain pikkulapsiperheitä koskeva asia, vaan laaja kaikkiin perhevaiheisiin ulottuva teema. (Lammi-Taskula, Salmi & Parrukoski 2009, 12–13.) Tutkimusta ja keskustelua aiheesta on ylläpitänyt suurelta osin sosiaali- ja terveysministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö.

Lammi-Taskula, Salmi ja Parrukoski (2009, 88) huomauttavat, että vaikka työn ja perheen yhteensovittaminen on kirjattu hallitusohjelmista lähtien, käsitettä ei useinkaan avata tai

määritellä. Heidän mukaansa teemaa käsitellään myös liikaa vanhempainvapaiden näkökulmasta, jolloin muita perhevaiheita ei oteta juurikaan huomioon. Vanhempainvapaista keskusteltaessa huomio kiinnittyy lähinnä perheen sisäisiin jakoihin, jolloin työelämän roolin käsittely jää vähäiseksi. He toteavatkin työelämän käytäntöjen, toimintakulttuurin ja asenteiden sekä työjärjestelyiden olevan alue, joka on Suomessa tasapainoisen työn ja perheen yhteensovittamisen suurin haaste. Myös Kivimäki ja Otonkorpi-Lehtoranta (2003, 128) ovat samaa mieltä siitä, että työelämä on uusi työn ja perheen yhteensovittamisen areena. Heidän mielestään työn ja perheen yhteensovittamisen keskustelussa on jo käsitelty liian pitkään kunnossa olevia perusasioita, kuten päivähoitoa.

Lammi-Taskulan, Salmen ja Parrukosken (2009) työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimuksessa haasteena pitämää työelämälähtöistä tutkimusnäkökulmaa on alettu vähitellen huomioida 2000-luvun myötä. Suomessa onkin alkanut lisääntyä työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimus työelämän ja työelämän organisoinnin näkökulmista käsin. Aiheesta tutkimusta ovat tehneet muun muassa Kivimäki ja Otonkorpi-Lehtoranta 2003, Julkunen, Nätti ja Anttila 2004, Salmi ja Lammi-Taskula 2004 sekä Piensoho ja Käsälä 2008. Työelämä -lähtöisessä tutkimuksessa huomiota on kiinnitetty muun muassa työn organisointiin, työn luonteeseen, työaikoihin ja henkilöstöpolitiikkaan. Työelämä -lähtöisen tutkimuksen lisääntyminen on tärkeää, sillä työelämän organisointi on keskeinen tekijä työn ja perheen yhteensovittamisessa (Salmi 2004, 6–7).

Eräranta ja Käsälä (2007) kuvaavat kahta edellä kuvattua näkökulmaa työn ja perheen tutkimuksen kahdeksi eri suuntaukseksi. He ovat tehneet aiheesta katsausartikkelin, jossa kuvataan sitä, millaista työn ja perheen yhteensovittamisen keskustelu ja tutkimus ovat olleet sekä sosiaalipolitiikan että työelämälähtöisen johtamis- ja organisaatiotutkimuksen piireissä. Heidän mukaansa suuri osa sosiaalipoliittisesta työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimuksesta on liittynyt ja liittyy vertailevaan perhe- ja sosiaalipolitiikkaan tai hyvinvointi(valtio)tutkimukseen. Tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota naisten ja äitien työmarkkinoille osallistumiseen ja sitä kehystävien sosiaalipoliittisten järjestelmien muotoutumiseen. Työelämä ja -yhteisölähtöisessä johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa vuorostaan tutkimuksen kohteena on ollut perhevelvoitteiden vaikutus varsinkin naisten työmarkkinaosallistumiseen, ura- ja palkkakehitykseen sekä perherakenteen vaikutus

työroolista suoriutumiseen. Erityinen mielenkiinto on kohdistunut asiantuntija- ja johtajatason uriin. (Eräranta & Käsälä 2007, 186–195.)

Tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että kokopäivätyössä käyvät tuntevat usein työn kuormittavan perhettä, vievän aikaa perheeltä ja tuntevat siitä syyllisyyttä. Tutkimusten mukaan noin kolmannes pienten lasten vanhemmista kokee viettävänsä usein lastensa kanssa vähemmän aikaa kuin haluaisi. Yhteensovittaminen on haasteellista lapsiperheille ja erityisesti äideille, sillä lasten tarpeiden ja työn vaatimusten täyttäminen vievät aikaa ja voimia. Vanhempien on kuitenkin pyrittävä tasapainoon työn ja perheen välillä ja useimmat onnistuvat siinä kohtuullisesti. Vanhemmat kokevat tutkimusten mukaan pääsevän irti työasioista melko hyvin työpäivän jälkeen, työ koetaan hyväksi vastapainoksi perhe-elämälle ja työn koetaan tukevan parisuhdetta. (Lammi-Taskula & Salmi 2009, 38–48.)

Työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvät ongelmat ovat vaikuttaneet siihen, että lapsenhankintaan liittyvät haaveet ja todellisuus eivät ole tasapainossa. Väestöliiton vuoden 2008 perhebarometrin mukaan melkein 30 prosenttia lapsettomista naisista epäili lapsen syntymän vaikuttavan heikentävästi työssäkäyntimahdollisuuksiin ja 25 prosenttia uskoi lapsensaannin vaikeuttavan uralla etenemistä. Miesten kohdalla vastaavat luvut olivat 10 prosenttia ja 6 prosenttia. Lapsen jo saaneiden parissa oma tai puolison vakituinen työpaikka on keskeinen lapsenhankintaan vaikuttava tekijä. Koulutus ja sosioekonominen asema vaikuttavat myös eri tavalla verrattuna naisia ja miehiä toisiinsa. Naisista ylemmät toimihenkilöt pitivät muita useammin ihanteellisena lapsilukuna korkeintaan yhtä, kun taas korkeasti koulutetut miehet verrattuna toisiin miehiin toivoivat useammin kolmea tai useampaa lasta. Yrittäjänaiset toivoivat useimmiten kolmea tai useampaa lasta. (Miettinen & Rotkirch 2008, 26–47.)

Piensohon ja Käsälän tutkimuksen kontekstissa kohteena olevilla työpaikoilla kaivattiin kehittämistä perheystävällisyyden henkilöstöpoliittisiin kirjauksiin, työpaikkojen aktiivisuuteen muodostaa tukiverkostoja työntekijöille työn ja perheen yhteensovittamisen helpottamiseksi, työaikajoustoihin, työn itsenäisyyteen sekä työn ja perheen yhteensovittamisen järjestelyistä ja tukipalveluista tiedottamiseen. Tutkimustuloksista kävi ilmi myös, että työntekijät kaipasivat organisaatioiden johdolta ja esimiehiltä aktiivisempaa

esimerkkiä työn ja perheen yhteensovittamisen tilanteissa ja edistämisessä. (Piensoho & Käsälä 2008, 13.)

2.2.1 Työn ja perheen yhteensovittaminen naisjohtajilla

Johtajuustutkimus on ollut perinteisesti mieskeskeistä tutkimusta, sillä johtajuus on nähty miehisenä ilmiönä. Sukupuolen näkökulma ja erityisesti naisia ja johtajuutta koskeva keskustelu sai läpimurtonsa Suomessa 1990–2000-lukujen tienoilla, ja kansainvälisestikin katsoen varsin myöhään, 1970-luvulla. (Lämsä, Vanhala, Kontoniemi, Hiillos & Hearn 2007; Lämsä 2010.) Naisjohtajuutta tutkittaessa tutkijoiden mielenkiinnonkohteena ovat olleet muun muassa naisten johtamisurat, naisten johtamiskäyttäytyminen ja työhyvinvointi sekä työn ja perheen yhteensovittaminen. Suomessa tehdyssä tutkimuksessa painopiste on ollut tasa-arvon ja syrjinnän teemoissa. Tutkimuksissa käytetyt lähestymistavat aiheeseen ovat olleet vaihtelevia, mutta niiden lähtökohtiin sisältyy yleensä feministinen painotus. Wajcman (1998) on todennut, että feministisesti painottuneen johtamistutkimuksen tavoitteena on epäkohtien tunnistaminen ja korjaaminen. (Lämsä ym. 2007; Lämsä 2010.)

Vanhala (2005) luonnehtii julkisuudessa käytyä naisjohtajuuskeskustelua työn, perheen ja uran kolmiodraamaksi. Lämsän (2010) mukaan työn ja perheen yhteensovittamisen ajatellaan usein olevan naisjohtajan ongelma, eikä sen yleensä ajatella koskevan miesjohtajaa. Keskustelun perhekeskeisyydelle voidaan löytää selityksenä perinteinen käsitys perheestä, jossa äiti on kotona lasten kanssa ja isä on perheen uraan panostava ansaitsija. Aiheesta käydyissä keskusteluissa ja kirjoituksissa mielenkiinnonkohteena on ollut erityisesti huippujohto, vaikka työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat kohdistuvat ennen kaikkea keskijohtoa edustaviin naisiin. (Vanhala 2005.) Naisjohtajuutta koskevassa keskustelussa on pohdittu myös paljon naisten vähäistä määrää varsinkin huippujohdossa, ja tutkijat ovat osoittaneet perhevelvollisuuksien vaikuttavan siihen, että naiset eivät ole valmiita ottamaan vastaan johtamistehtäviä, jotka vaativat enemmän aikaa ja sitoutumista. (Alvesson & Billing 1997.)

Tutkimusten mukaan naisjohtajat joutuvat kamppailemaan huonon omantunnon kanssa yhteensovittaessaan työtä ja perhettä. Naisjohtajille työn ja perheen yhteensovittamisen

keinoja ovat muun muassa ajankäytön suunnittelu, tehtävien ja roolien delegointi sekä perheen perustamisen ajankohdan siirtäminen. Vanhemmuuden hylkääminen kokonaan on myös yksi ratkaisu, mistä kertoo perheettömien naisjohtajien suuri määrä. Naisjohtajat ovat tutkimusten valossa useammin perheettömiä kuin muut ikäluokkansa naiset. Miesten osallistuminen lasten hoitoon ja kotitöihin on lisääntynyt, mutta silti päävastuu lapsista ja kodista on naisilla. (Vanhala 2005.)

Ikääntymisestä, korkeasta koulutuksesta ja kilpailusta johtuen naisista tulee kiinnostava ryhmä johtamisen tulevaisuudessa. Näin ollen naisjohtajuutta koskevassa tutkimuksessa vaikuttaisi olevan tilausta uran, perheen ja yksityiselämän kysymysten tunnistamiselle. Naisjohtajuuteen liittyvien tieteellisten julkaisujen määrä ei ole Suomessa kovin suuri, mikä selittyy akateemista tutkimusta tekevien suhteellisen pienellä määrällä. Suomessa on tarve vahvistaa naisjohtajuuden tutkimusalaa, sillä aktiivisten tutkijoiden määrä alalla on vähäinen. Tarvitaankin laajempaa yhteistyötä ja verkostoitumista tutkijoiden ja tutkimusryhmien välillä sekä Suomessa että kansainvälisesti. (Lämsä ym. 2007.; Lämsä 2010.)

2.2.2 Työn ja perheen yhteensovittaminen naisyrittäjillä

Naisten ollessa vähemmistönä yrittäjien keskuudessa, voidaan puhua erikseen naisyrittäjyydestä (Julkunen 2009, 41). Naisyrittäjyydelle ei ole olemassa virallista yhtenäistä määritelmää ja se voidaankin määritellä eri tavoin eri yhteyksissä (Naisyrittäjyyden edistämistyöryhmä 2010, 16). Naisyrittäjyyden edistämistyöryhmän (2005) mukaan naisyrittäjyydellä tarkoitetaan *naisen tai naisten perustamaa yritystä tai/ja yritystä, joissa naisilla on yli 50 prosentin omistus tai/ja joissa nainen on johtajana*. Moore ja Buttner (1997, 13) määrittelevät naisyrittäjän tarkoittavan kirjallisuudessa usein naista, joka on aloittanut liiketoiminnan, johtaa aktiivisesti sitä, omistaa vähintään 50 prosenttia yrityksestä ja on toiminut vuoden tai pidempään.

Naisyrittäjien määrä Suomessa on kasvanut hiljalleen ollen tällä hetkellä noin 80 000, mikä kattaa Suomen yrittäjistä noin kolmanneksen. Yrittäjien toimialat ovat jakautuneet sukupuolen mukaisesti ja naiset ovat yrittäjinä enemmistö sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä henkilökohtaisilla palvelualueilla, kuten virkistyspalveluissa ja kampaamo- ja

parturitoiminnassa. Lisäksi naisten osuus yrittäjistä on yli 40 prosenttia majoitus- ja ravitsemustoimialalla sekä hallinto- ja tukipalveluissa, kuten siivouspalveluissa. Toisaalta naisten osuus on kasvussa ammatillisessa, tieteellisessä ja teknisessä toiminnassa. Tilastokeskuksen tekemän työvoimatutkimuksen mukaan naisyrittäjistä 75 prosenttia on yksinyrittäjiä. (Yrittäjäyyskatsaus 2010, 137–145.) Henryn mukaan naisjohtoisilla yrityksillä on taipumus olla pienen mittakaavan yrityksiä, ei-kasvusuuntautuneita, vähäisen riskin omaavia ja alipääomitettuja. Usein naisten yritykset luokitellaankin negatiivisesti elämäntaparyhtymiksi tai tyypillisiksi naisten yrityksiksi. (Henry 2007, 52–60.)

Kansainvälisesti vertailtuna Suomi on hyvin yrittäjämönteinen, mutta yrittäjäksi ryhtyminen on vähäistä, mikä näkyy varsinkin korkeasti koulutettujen naisten keskuudessa (Naisyrittäjyyden edistämistyöryhmä 2010, 22). Vaikka naisyrittäjien määrä on vähitellen kasvanut, uusia ja nuoria naisyrittäjiä tarvitaan. Naisyrittäjyyden ajankohtainen haaste on naisyrittäjien ikääntyminen - neljännes naisyrittäjistä on yli 50-vuotiaita. Toinen suuri haaste on naisten yritysten sijoittuminen naisvaltaisille aloille, kuten hoiva- ja palvelusektorille, mikä merkitsee usein suuria työntekijöiden vanhemmuudesta johtuvia kustannuksia. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2008.) Lisäksi yrittäjyyden haasteena on yrittäjän oma äitiys, sillä yrittäjyyden ja äitiyden yhteensovittaminen merkitsee muun muassa hankalia sijaisjärjestelyitä tai jopa yrittämisen keskeytymistä.

Yrittäjien yhdistäessä työtä ja perhettä liittyy siihen erilaisia piirteitä verrattuna ansiotyössä käyviin. Yrittäjien työtä leimaa työpäivien sääntelemättömyys, sairauspoissaolojen ja hoitovapaiden järjestelykysymykset, perhevapaakustannusten pohtiminen sekä oman vapaa-ajankäytön miettiminen. Työn ja perheen yhdistämisen kysymykset ovat yrittäjillä erilaisia kuin palkansaajilla, sillä perhe ja yritys eivät ole toisistaan erillisiä maailmoja (Känsälä & Kovalainen 2005). Yrittäjille ei tarjoudu myöskään samanarvoisia perhe-etuja tai perhevapaita ansiotyössä käyviin verrattuna, mistä johtuen yrittäjillä ei ole samanlaista valinnanvapautta työn ja perheen yhteensovittamisessa (Eräranta & Känsälä 2007, 191).

Kuten johdannossa tuotiin esille, työn ja perheen yhteensovittamisen teemaa ei ole tuotu juurikaan yrittäjyyden kontekstiin. Työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimus yritystoiminnan parissa on ollut sekä Suomessa että kansainvälisestikin vähäistä ja huomio on

kiinnittynyt lähinnä perheyrittysten kontekstiin (Känsälä & Kovalainen 2005). Naisyrittäjien näkökulmasta tehtyä tutkimusta on löydettävissä varsin vähän, vaikkakin sitä on käsitelty muutamissa graduissa ja esimerkiksi Suvi Tiirikainen (2007) ja Riikka Kivimäki (1996) ovat tehneet aiheesta tutkimusta. Myös esimerkiksi Yrittäjänäisten Keskusliiton julkaisemassa Yrittäjänainen -lehdessä on otettu kantaa erilaisista näkökulmista käsin yrittäjyyteen ja vanhemmuuteen liittyen, tosin näissäkin on keskitytty usein käsittelemään vanhempainvapaita ja niiden kustannuksia.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Hirsjärven ja Hurmeen mukaan todellisuus on sosiaalisesti rakentunut, jolloin maailma ja todellisuus ovat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyneitä subjektiivisia tulkintoja. Koska samoista asioista ja ilmiöistä on erilaisia tulkintoja eri aikoina ja eri kulttuureissa, tutkimuksella ei voida saavuttaa ehdotonta totuutta tutkittavasta kohteesta tai maailmasta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 17–18.) Tutkijan tehtävänä onkin ensisijaisesti kuvata ja heijastaa haastateltavien ajatuksia, kokemuksia ja tunteita (Hirsjärvi & Hurme 2008, 41). Tähän liittyen tutkimukseni taustalla vaikuttaa fenomenologinen tieteenfilosofinen suuntaus, joka näkyy siinä, miten ymmärrän tutkimukseni ja tutkimuskohteeni. Fenomenologia on monimuotoinen ajattelutapa, jossa keskeistä on tutkittava ilmiö ja ilmiön näkeminen sellaisena kuin se on. Fenomenologisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ihmisen tajunnasta, sen rakentumisesta ja toimimisesta sekä tajunnan kokemuksista. Fenomenologiassa pyritään ymmärtämään toisten ihmisen arkielämää ja sitä kokemusten värittämää todellisuutta, jossa ihmiset arkeaan elävät. (Perttula 2000.) Laine (2010, 31) kuvaa fenomenologian pyrkimykseksi ymmärtää tietyn tutkittavan kohteen kulloistakin merkity maailmaa, jolloin se on eräällä tapaa yksittäiseen suuntautuvaa paikallistuntemusta.

Keskeisiä käsitteitä fenomenologiassa ovat kokemus, merkitys, yhteisöllisyys, ymmärtäminen ja tulkinta. Kokemus syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa ja se voidaan käsittää *ihmisen kokemuksellisena suhteena omaan todellisuuteensa*. (Laine 2010, 28–31.) Perttula (2011, 119) korostaa, että kokemuksen edellytyksenä on elävä sidos arkeen eikä yksikään kokemus ole vieras, väärä tai outo. Fenomenologian mukaan ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen, jolloin kaikki merkitsee jotakin. Itse kokemus muotoutuu merkitysten mukaan ja merkitykset ovat fenomenologisesti suuntautuneen tutkimuksen varsinainen kohde. Fenomenologiaan kuuluu ajatus ihmisten yhteisöllisyydestä ja yksilöitä yhdistävistä merkityksistä. Tiettyyn yhteisöön kuuluvilla ihmisillä on yhteisiä piirteitä ja yhteisiä merkityksiä, minkä takia yksilöiden kokemukset paljastavat myös jotain yleistä. Toisaalta ihmiset ovat myös erilaisia, mikä tekee ihmisistä ainutkertaisia ja kiinnostavia. (Laine 2010, 28–31.)

Laine (2010, 33–45) korostaa, että saavuttaakseen toisten kokemukset ja merkitykset mahdollisimman aitoina, on ratkaistava tilannekohtaisesti parhaat metodologiset aineiston käsittelytavat. Tutkijan on irtaannuttava omasta spontaanista tavasta tulkita merkityksiä ja tutkimus alkaa tämän spontaanin ymmärtämisen kyseenalaistamisella, mikä vaatii kriittistä asennetta ja reflektiivisyyttä. Toisen ainutlaatuisten kokemusten ja merkitysten tavoittaminen ja ymmärtäminen vaativat omista ennakkoluuloista irtipääsyä. Fenomenologisesti suuntautuneessa tutkimuksessa ei käytetä varsinaisia teoreettisia viitekehyksiä siinä mielessä, että ne ohjaisivat tutkimusta. Tällaiset tutkimuskohdetta selittävät mallit, kuten aiemmat tutkimustulokset, laitetaan tutkimuksen ajaksi syrjään. Ne nostetaan esille vasta tutkimuksen lopussa, kun oma tulkinta aineistosta on tehty. Tällöin aiemmat tutkimustulokset keskustelevat omien tutkimustulosten kanssa toimien kriittisinä näkökulmina tutkijan tulkintoihin. (Laine 2010, 33–45.) Olen toiminut tässä tutkimuksessa edellä kuvatulla tavalla ja tutkimusprosessini aikana vastaan tulleet, muutamat aiheesta aiemmin tehdyt tutkimukset olen jättänyt mielenkiinnolla syrjään odottamaan vuoropuhelua oman aineistotulkintani kanssa.

Aineiston tulkintaprosessiin kuuluu hermeneuttisen kehän kulkeminen, mikä viittaa tutkijan dialogiin oman aineistonsa kanssa. Dialogi on jatkuvaa vuoropuhelua aineiston ja oman tulkinnan välillä ja sen tavoitteena on saada tutkija vapautumaan tulkintojensa minäkeskeisyydestä, lisätä tutkijan ymmärrystä tutkittavasta kohteesta ja pitää yllä avointa asennetta aineistoa kohtaan. Omasta aineistosta tehdyistä välittömistä tulkinnoista on pyrittävä eroon reflektiivisen otteen kautta ja yritettävä nähdä aineisto uusin silmin, sellaisena kuin tutkittava on ilmaisuillaan tarkoittanut. (Laine 2010, 36–37.) Tutkijan tuleekin ajatella ja pohtia koko analysointiprosessinsa ajan sitä, onko muodostuva kokemus peräisin tutkimusaineistosta vai onko se tutkijan oma tai muualta tullut kokemus asiasta (Perttula 2011, 144–145). Tutkimusprosessin tavoitteena on löytää uskottavin tulkinta tutkittavan ilmaisuista ja niiden merkityksistä (Laine 2010, 37). Riessman puhuu varsinkin feministiselle tutkimukselle tyypillisestä äänen antamisesta vaiennetuille naisryhmille. Hänen mukaansa emme voi tutkijoina antaa ääntä, ainoastaan voimme kuulla ääniä, tallentaa ja tulkita niitä. Tutkijoilla ei ole suoraa pääsyä tutkittavien kokemuksiin, sillä kokemukset ovat moninainen joukko puhetta, kirjoitusta ja tulkintoja. (Riessman 1993, 8.)

3.2 Tutkimukseen osallistujat ja aineiston keruu

Tutkimukseni aineisto koostuu neljän lappilaisen matkailualan naisyrittäjän haastatteluista koskien heidän kokemuksiaan yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisesta. Tutkimuksen konteksti, lappilainen matkailutoimiala, on ollut Lapin kärkitoimiala jo pitkään ja matkailuelinkeino on kehittynyt ja kasvanut voimakkaasti Lapissa viimeisten vuosikymmenten aikana. Haastateltavien yritykset toimivat eri puolilla Lappia ravintolalalla, mökki- ja majoituslalla sekä tuotemyynnissä, ja ne ovat toimineet muutamasta vuodesta aina yli kahteenkymmeneen vuoteen. Naisten yrityksistä yksi oli kokonaan haastateltavan omistama, muut haastateltavien yrityksistä omistettiin yhdessä puolison tai toisen naisyrittäjän kanssa. Näissäkin yrityksissä haastateltavien omistusosuus oli vähintään 50 prosenttia. Haastatellut naisyrittäjät olivat iältään noin 30–60 -vuotiaita. Heillä kaikilla oli kahdesta kolmeen lasta, joista suurin osa oli ala-aste- ja yläasteikäisiä. Osa lapsista oli jo muuttanut kotoa pois. Yrittäjistä kaksi oli naimisissa ja kaksi yrittäjistä oli eronnut puolisostaan lasten ollessa pieniä. Yritykset työllistivät vuodenajasta ja sesongista riippuen yrittäjän lisäksi yhdestä jopa yli 20:een työntekijään.

Tutkimukseni empiirinen toteuttaminen eteni siten, että lähestyin seitsemää lappilaista yrittäjänaiesten yhdistysten puheenjohtajaa toiveenani, että he voisivat välittää kirjallisen haastattelupyynnön alueensa naisyrittäjille. En kuitenkaan saanut haastateltavia tällä tavoin, joten aloin etsiä mahdollisia haastateltavia internetin ja erään naisyrittäjäkontaktin avulla. Sain tällä tavoin kokoon noin 15 tutkimukseni tarkoitukseen sopivaa naista, minkä jälkeen soitin suoraan heille ja tiedustelin mahdollisuutta ja halukkuutta osallistua tutkimukseeni. Henkilöt, joille ehdin soittaa, suostuivat mielellään haastateltaviksi ja vain yksi tavoittelemani henkilö kieltäytyi haastattelusta ajanpuutteeseen vedoten. Kolme haastateltavista korosti jo puhelimesta tutkimukseni aiheen tärkeyttä, mikä oli hyvä lähtökohta tuleville haastatteluille. Tutkimukseni aineistonkeruun menetelmänä käytin teemahaastattelua ja suoritin haastattelut loka-marraskuussa 2011 haastateltavien yritysten tiloissa. Haastattelut kestivät 45 minuutista tuntiin.

Aineistonkeruun menetelmää miettiessäni olin perehtynyt fenomenologisen tutkimuksen lähtökohtiin, joissa todetaan, että fenomenologisesti suuntautuneen haastattelun tulisi olla mahdollisimman avoin. Päädyin kuitenkin käyttämään aineistonkeruussa

teemahaastattelumenetelmää vähäiseen haastattelukokemukseeni perustuen, sillä mielsin täysin avoimen haastattelun liian haasteelliseksi. Perttulan mukaan teemahaastattelumenetelmän käyttöön fenomenologisessa tutkimuksessa liittyy ongelma siitä, että tutkija rajaa kysymyksenasettelullaan haastattelun sisältöjä ja tutkittavien esille tuomia kokemuksia. Tämä ongelma voidaan välttää esittämällä teemat niin avoimina, että haastateltava pystyy täyttämään ne omilla kokemuksillaan. (Perttula 1996, 112.) Toisaalta on otettava huomioon, että teemahaastattelun ja avoimen haastattelun välistä rajaa on vaikea hahmottaa, sillä myös teemahaastattelun avulla voidaan saavuttaa hyvinkin syvällisiä aiheita ja teemoja (Eskola & Vastamäki 2010, 29).

Teemahaastattelumenetelmän peruseriaatteiden mukaan minulla ei ollut tarkkaa kysymysluetteloa, vain muutamia haastattelun etenemistä ohjaavia teema-alueita (ks. liite 1), joiden alle olin kerännyt asiansanatyyppisesti mahdollisesti läpikäytäviä asioita. Olin pyrkinyt muotoilemaan läpikäytäviä asioita siten, että saisin kysymysten avulla kerättyä tutkimukseen osallistuvien omakohtaisia kokemuksia ja kertomuksia yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisesta. Kysymykset olivat mahdollisimman avoimia ja väljiä ja haastateltavat saivat vastata niihin avoimesti omista lähtökohdistaan. Perttulan (1996; 2010) mukaan haastattelutilanteessa esitettävät kysymykset tulee olla mahdollisimman avoimia, keskustelunomaisia, herättäen tutkittavissa omakohtaisia ajatuksia, pohdintoja ja yksityiskohtaisia kuvauksia kokemuksista. Tähän tavoitteeseen pyrkiminen onnistui haastatteluissa melko hyvin ja sain vastauksiksi kertomuksenomaisia, omakohtaisia kokemuksia yrittäjyydestä ja lapsiperheen arjesta. Kerrotut kokemukset ovat tutkimukseen osallistuneiden käsityksiä omaan elämäänsä liittyvistä merkityksellisistä tapahtumista ja asioista. Haastatteluissa mahdollisesti esiin tulleet yleiset pohdinnat tai näkökulmat aiheeseen olen jättänyt analyysia tehdessäni huomiotta.

Tavatessani haastateltavat keskustelimme ensin yleisistä asioista, kuten säästä ja kerroin omasta taustastani. Nämä alkukeskustelut kevensivät hieman tunnelmaa ennen varsinaisten haastattelujen aloittamista. Haastattelujen aluksi kertosin haastateltaville tutkimukseni pääkysymyksen ja pyysin lupaa saada tallentaa haastattelut. Kerroin myös haastateltaville käsitteleväni saatuja tietoa anonymisesti ja luottamuksellisesti, vain tutkimustarkoituksessani ja kerroin haastateltaville mahdollisuudesta ottaa minuun yhteyttä jälkikäteen. Tiedustelin

haastateltavilta myös halukkuutta lukea litteroidun haastattelunsa ja kaksi heistä halusi oman osuutensa luettavakseen. Kävin kaikkien haastateltavien kanssa läpi etukäteen suunnittelemani teemat ja kysymykset suurin piirtein samantyyppisesti. Haastatteluita tehdessäni olisin voinut olla joustavampi etenemään haastateltavien vastausten perusteella, enkä noudattaa liian tarkasti haastattelurunkoa. Haastattelutilanteissa pyrin olemaan aktiivisesti kuunteleva osapuoli, välttämään johdattelevia kysymyksiä sekä jättämään tilaa ja aikaa vastauksille. Haastatteluita litteroidessani huomasin kuitenkin, että aina en onnistunut tässä tavoitteessani.

Haastattelutilanteet etenivät rauhallisesti ja luontevasti, yleensä kahvittelun lomassa ja haastateltavat olivat varanneet aikaa tapaamisellemme. Yhdessä haastattelussa yrittäjän liike oli haastattelun aikana avoinna, mistä tuli vähän häiriötä, vaikkakin yrittäjä sai keskittyä täysipainoisesti haastatteluun puolisonsa pyörittäessä liikettä. Kaikki haastateltavat olivat motivoituneita kertomaan omia kokemuksiaan aiheesta. Osa haastateltavista kertoi hyvin vapaasti kokemuksistaan ja loi erilaisia kertomuksia, kun taas osa haastateltavista oli vähän varautuneempia kertomisessaan ja vastaukset olivat lyhytsanaisempia. Koska tavoitteena oli tavoittaa fenomenologian mukaisesti haastateltavien kokemukset mahdollisimman aitoina, annoin haastateltaville tilaa kertoa kokemuksistaan omin sanoin ja sen verran kuin he halusivat. Tutkimuksen luonteesta johtuen minulla ei ollut myöskään mitään ennakkoletuksia. Tavoitteenani oli olla avoimin mielin ja ottaa vastaan mahdollisimman aitona se, mitä minulle haastatteluissa kerrottiin.

3.3 Tutkimusaineiston analyysi

Työni on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista, että siinä ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan sen avulla pyritään esimerkiksi kuvaamaan jotain ilmiötä tai antamaan mielekäs tulkinta ilmiölle. Tällöin tiedonantajien merkitys korostuu, ja tiedonantajien tulisikin olla harkitusti ja tarkoituksenmukaisesti valittuja. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 87–89.) Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Laadulliselle aineistolle on ominaista sen ilmaisullinen rikkaus, monitasoisuus ja kompleksisuus. (Alasuutari 1994, 75; Eskola & Suoranta 1998, 18.)

Laadullisen tutkimuksen kenttä on hyvin moninainen ja siinä voi lähestyä tutkimusta ja aineistoa useista erilaisista näkökulmista. Tutkimukseni aiheesta ja tavoitteesta johtuen analysoin aineiston aineistolähtöisesti haastattelujen sisältöön keskittyen. Aineistolähtöinen analyysi sopii luvun alussa kuvaamaani tutkimusasetteeseeni, sillä siinä ilmiöstä jo olemassa olevilla havainnoilla tai teorioilla ei pitäisi olla vaikutusta analyysin toteuttamisessa analyysin perustuessa hankittuun aineistoon. Aineiston analyysissa ja johtopäätösten tekemisessä pyritään ymmärtämään asioiden merkitystä tutkittavien näkökulmista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–113). Tässä tutkimuksessa analysoin aineistoa käyttämällä yhtä laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmää, aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jonka avulla pyritään kuvaamaan tutkimusaineiston sisältöä sanallisesti sekä muodostamaan aineistosta tiivis ja selkeä kokonaisuus (Tuomi & Sarajärvi 2009, 105–108). Aineistolähtöinen sisällönanalyysi etenee aineiston pelkistämisestä aineiston ryhmittelyyn, josta analyysi etenee teoreettisten käsitteiden luomiseen.

Aineiston pelkistämistä ohjaa tutkimusongelma, jolloin aineistosta karsitaan tutkimusongelman kannalta epäolennainen pois ja aineistosta nostetaan esille olennaiset, merkitykselliset alkuperäisilmaukset ja tiivistetään ne pelkistettyyn muotoon. Aineiston ryhmittelyvaiheessa alkuperäisilmauksista muodostetut pelkistetyt ilmaukset käydään läpi ja niistä etsitään samankaltaisia tai toisistaan poikkeavia ilmaisuja. Tämän jälkeen samaa tarkoittavat ilmaukset yhdistetään alakategorioiksi ja kategoriat nimetään sopivilla käsitteillä. Aineiston ryhmittely on osa analyysin viimeistä vaihetta, teoreettisten käsitteiden muodostamista. Tällöin ryhmittelyä jatketaan tarvittavan kauan, kunnes saadaan aikaan ilmiötä kuvaava yhdistävä kategoria, teoreettinen käsite. Tämän jälkeen tutkimuksen tuloksissa esitetään muodostetut käsitteet tai kategoriat ja niiden sisällöt. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 107–113.)

Suoritin ja litteroin teemahaastattelut loka-marraskuussa 2011. Tämän jälkeen pidin tutkimukseni teossa kaksi kuukautta taukoa äitiyslomastani johtuen ja jatkoin tutkimustani helmikuussa 2012 aineiston analyysilla. Analyysini lähtökohtana oli tutkimuskysymykseni ”Miten lappilaiset matkailualan naisyrittäjät kokevat yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisen?”. Aloitin analyysini tekemisen lukemalla kaikki neljä haastattelua perusteellisesti useampaan kertaan, jolloin niistä alkoi nousta esiin tutkimuskysymykseni

kannalta olennaisia alkuperäisilmauksia. Tämän jälkeen aloin yksi haastattelu kerrallaan merkitä olennaisten alkuperäisilmausten perään niitä kuvaavia pelkistettyjä ilmauksia. Nämä pelkistetyt ilmaisut merkitsin kunkin haastattelun kohdalle omalla värillään helpottaakseni oikeaan haastatteluun palaamista. Kun olin käynyt kaikki neljä haastattelua läpi ja muodostanut haastatteluaineistosta pelkistetyt ilmaisut, kokosin eri väreillä merkityt pelkistykset omaan tiedostoon haastatteluteemoittain. Seuraavaksi aloin ryhmitellä samaa asiaa kuvaavia pelkistettyjä ilmauksia omiksi alakategorioikseen, joita taas ryhmittelemällä muodostin yläkategoriat ja niistä lopuksi pääkategoriat. Esimerkki aineiston analyysistä on seuraavaksi kuviossa 1.

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset	Alakategoriat	Yläkategoriat	Pääkategoria
<i>"et on se varmaan tärkein se tuki toisesta"</i>	Puolisolta tulee tärkein tuki	Puoliso		
<i>"lapsista saa niin paljon sitä voimaa"</i>	Lapset tärkeä voimavara	Lapset	Läheisten ja muiden tuki	
<i>"no tuo yhdistyshän on hyvä henkireikä ja kaikki nämä ihanat yhteistyökumppanit ja...kaverit"</i>	Ystävät, yhdistystoiminta ja yhteistyökumppanit auttavat jaksamaan ja selviämään	Muut tukiverkot		
				Arjen voimavarat
<i>"...tässä on aivan mielettömän hyvät puolet, että ei tarvitse sanoa kellekään työnantajalle, että mä jään nyt pois töistä, et nyt lapsi sairastu"</i>	Työn ja perheen sovittamisen kannalta hyvä puoli, että saa päättää itse tekemisistä	Vapaus ja itsenäisyys päättää asioista		
<i>"Onhan se tietenkin ko siinä voi niinku valita ne omat työt, mitä niinku...ja sitten antaa ne toiset työt sitten, kun tietää että joku muu tekee sen."</i>	Töiden delegointia	Delegointi	Yrittäjyyden puitteet	
<i>"et ne on ollu kolme kuukautta kotona ja ne on kylläkin sitten kulkenu meidän mukana"</i>	Lapset mukana töissä	Lapset mukaan töihin		

Kuvio 1: Esimerkki aineiston analyysistä.

Aineiston analyysin tuloksena muodostuneet alakategoriat, yläkategoriat ja pääkategoriat olen kuvannut liitteessä 2. Pääkategorioita muodostui kuusi: erilaiset syyt ryhtyä yrittäjäksi, yrittäjyyden merkitys, arjen ajankäyttö, monipuolinen tukiverkosto lastenhoidossa, arjen voimavarat sekä arjen vaatimukset ja haasteet. Kuvaan työni luvuissa neljä ja viisi tutkimustulokset pääkategorioittain. Vaikka analyysini tuloksena syntyi teoreettisia käsitteitä, palvelevat ne tutkimuksessani aineistoa selkiyttävänä tekijänä säilyttäen käsitteiden alla aineiston ja ilmiön kaikessa rikkaudessaan. Tarkoitukseni ei ollut tuottaa yleisiä tai yleistettäviä kokemuksia, vaan tuoda esille ja auttaa ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä.

3.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan avoin subjektiviteetti ja tutkijan keskeisyyden myöntäminen ovat perustavanlaatuisia lähtökohtia. Tällöin tutkimuksen luotettavuuden pääasiallinen kriteeri on tutkija itse, jolloin luotettavuuden arviointi on mukana koko tutkimusprosessin ajan, koskien koko prosessia. Tästä johtuen laadullisen tutkimuksen raportit ovatkin yleensä henkilökohtaisempia ja pohdiskelevampia verrattuna kvantitatiivisiin tutkimusraportteihin. (Eskola & Suoranta 1998, 211–212.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita ja tutkimusta arvioidaankin ensisijaisesti kokonaisuutena, sisäisesti johdonmukaisena (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140).

Tutkimusten ja tutkimusmenetelmien luotettavuutta on arvioitu perinteisesti reliabiliteetin (tutkimustulosten toistettavuus) ja validiteetin (tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä on luvattu) käsitteiden avulla. Käsitteiden käyttöä laadullisen tutkimuksen parissa on kritisoitu niiden vastatessa määrällisen tutkimuksen tarpeita ja tämän takia onkin ehdotettu käsitteiden korvaamista tai hylkäämistä laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136–137.) Ruusuvoori, Nikander ja Hyvärinen viittaavat Peräkylään (2004), jonka mukaan myös laadullista tutkimusta tehdessä on mahdollista puhua tulosten yleistettävyydestä ja läpinäkyvyydestä, viitaten kuitenkin pikemmin mahdollisen logiikkaan kuin ilmiön paikkansapitävyyteen laajemmassa joukossa. Tällä tarkoitetaan mahdollisuutta siitä, että tutkimustulokset ja tavat jäsentää maailmaa ovat aina jossain määrin jaettuina. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 27–28.)

Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen mukaan tutkimuksen reliabiliteettia arvioitaessa korostuu analyysin systemaattisuus ja tulkinnan luotettavuus. Systemaattisella analyysillä tarkoitetaan sitä, että lukijalle kerrotaan ja avataan kaikki tehdyt valinnat, rajaukset ja analyysin periaatteet. Tehtyjen tulkintojen luotettavuuden lisäämiseksi lukijalle kuvataan sekä aineiston koostuminen että ne aineiston osat, jolle päähavainnot perustuvat. Tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi myös aineiston analyysin vahvuudet ja rajoitukset tulee käsitellä. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 27–28.)

Tutkimuksen validiteetin arvioiminen laadullisen tutkimuksen parissa tarkoittaa kerättyjen aineistojen sekä niistä tehtävien tulkintojen käyppyyden arviointia. Tällöin tutkija voi arvioida aineiston valintaa ja tutkimuskysymyksiin vastaamista tutkimustarkoitukseen sopivalla tavalla. Lisäksi tutkijan tulee arvioida tutkimuskohteesta tehtyä analyysia, analyysin avaamista ja luotettavuutta lukijalle. Tutkijan tulee myös arvioida sitä, pystyykö vakuuttamaan lukijan tehtyjen tulkintojen perusteluilla. Omien aineistotulkintojen käyppyyttä ja pitävyyttä voidaan koetella myös vertaamalla ja suhteuttamalla omia tulkintoja aiheesta aiemmin saatuihin tutkimustuloksiin. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 27.) Fenomenologian näkökulmasta katsottuna keskeisintä tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on tutkijan kyky tavoittaa tutkittava ilmiö ja tutkittavan kokemukset sellaisina kuin ne kerrotaan. Koska kokemusten tutkimus on merkityssuhteiden muodostamista, ei tutkijalta voida vaatia tutkittavien kokemusten autenttisuuden tavoittamista absoluuttisesti. (Perttula 1996, 102–106.)

Tutkimuksen tekoon liittyy olennaisesti myös ajatus eettisesti kestävästä tutkimuksesta. Eettiset periaatteet koskevat kaikenlaista tutkimustoimintaa. Tutkimuksen tekoon liittyvät eettiset periaatteet kattavat sen, miten tutkimus suoritetaan ja miten siitä raportoidaan. Laadullisessa tutkimuksessa kysymys tiedon keräämisestä on olennainen, vaikka eettiset periaatteet koskevat tutkimusta paljon laajemmin kuin pelkästään materiaalin hankkimisen tai haastattelun tasolla. Eettiset periaatteet koskevat koko tutkimusprosessia alkaen tutkijan ja tutkittavan välisestä suhteesta päättyen tutkimusraportin kirjoittamiseen ja julkaisuun. (Eriksson & Kovalainen 2008, 62–65.)

Keskeistä tutkimustyössä on tunnistaa eettisten kysymysten problematiikka, joka voidaan jakaa tiedon hankinnan ja tiedon käytön välille. Kun tutkija tunnistaa tämän problematiikan, tekee hän todennäköisesti eettisesti asiallista tutkimusta. Tietojen käsittelyssä luottamuksellisuus ja anonymiteetti ovat keskeisiä käsitteitä. (Eskola & Suoranta 1998, 52–57.) Tutkimuksessani olen noudattanut luottamuksellisuuden ja anonymiteetin periaatteita siten, että olen käyttänyt hankkimaani aineistoa vain tutkimustarkoituksessani. Aineistosta olen häivyttänyt kaikki tiedot, joista haastateltavat voisi tunnistaa sekä olen nimennyt haastateltavat aineistossa tunnisteilla H1-H4. Tunnisteet ovat valikoituneet satunnaisesti haastateltaville eivätkä ne näin ollen viittaa esimerkiksi haastattelujen tekojärjestykseen. Pro gradu -tutkielmani valmistuttua toimitan työstäni omat kappaleet tutkimukseen osallistuneille.

4 NAISYRITTÄJIEN KOKEMUKSIA YRITTÄJYYDESTÄ

4.1 Erilaiset syyt ryhtyä yrittäjäksi

Haettaessa vastausta tutkimuskysymykseeni ”Miten lappilaiset matkailualan naisyrittäjät kokevat yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisen?” tutkimustuloksista kävi ilmi, että yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamista määrittää yrittäjyys. Tutkimukseeni osallistuneet naisyrittäjät aloittivat yrittäjyytensä lasten syntymän jälkeen, viimeistään lasten mentyä ala-asteelle. Tulosten mukaan yrittäjäksi ryhtymisen syitä olivat halu vaikuttaa omaan elämään, lastenhoito, mahdollisuuden ilmaantuminen sekä ulkopuolinen vaikuttaja.

Naisten yrittäjäksi ryhtymisen syistä vahvimpana oli havaittavissa tutkimustulosten mukaan **halu vaikuttaa omaan elämään**. Naiset halusivat tehdä asiat itse ja itselle sekä ottaa elämän omiin käsiin kokonaisvaltaisesti. Naiset kokivat itsensä yrittäjähenkisiksi, joille omatoimisuus, vapaus ja vastuullisuus sekä itsenäinen päätöksenteko olivat tärkeitä asioita työssä ja elämässä yleensä.

”Että se oli semmonen, että herrajumala mä oon nuori ihminen, että en minä halua olla niinku ootella elämää ja jotenkin löllötellä jollakin ansiosidonnaisella ja antaa valtion elättää minut. Ja, et se on ehkä semmonen, mikä on eniten, mikä minulla yrittäjyydessä on se juttu, että se, että niinku se ittensä elättäminen. Meni minne tahansa niin se on sinun käsissä se juttu.” H2

Haastateltavat kuvasivat haluaan tehdä itse niin voimakkaaksi, että he kokivat olevan melkein mahdotonta elättää itsensä muutoin kuin yrittäjänä. Naiset kuvasivat luonnettaan käsitteillä kuten vänkyrä, itsellinen ja itsenäistä asemaa arvostava, mistä syystä heidän oli vaikea kuvitella olevansa työssä, jossa joku muu sanelisi, mitä heidän pitäisi tehdä tai, että heidän pitäisi toimia tiettyjen sääntöjen mukaan.

”Minä oon niinku monta kertaa sanonu, että minusta ei enään olis ollu moneen vuoteen vieraalle töihin.” H4

Haastateltavat kuvasivat yrittäjäksi ryhtymisen taustalla olevan yrittäjähenkisyyden ja yrittäjäasenteen, jotka olivat osalle haastateltavista verenperintöä. Naisten lapsuudenperheissä oli ollut yrittäjyyttä jopa useampien sukupolvien ajan ja he kokivat, että kotoa saatu yrittämisen perintö merkitsi ennen kaikkea asennetta elämään.

”Että kyllä se varmaan se asenne tulee sieltä kotoa, että millä lailla niinkun suhtautuu ylipäänsä elämään.” H2

”Se varmaan joku verenperintö niinku, se tulee niinku molemmilta puolilta. Niin mä luulen, että se on vaikuttanu aika pitkästi.” H3

Halu vaikuttaa omaan elämään oli kaikkien haastateltavien taustalta löydettävissä oleva syy ryhtyä yrittäjäksi. Tämän lisäksi haastateltavat kuvasivat toisistaan poikkeavat syyt yritystoiminnan aloittamisen konkretisoitumisessa.

Haastateltavalle H4 yrittäjäksi ryhtymisen syynä oli **lastenhoidon** järjestäminen. Hänelle yrittäjäksi ryhtyminen konkretisoitui elämäntilanteessa tapahtuneeseen muutokseen, jolloin haastateltavan eteen tuli silloisen työn hankalien työaikojen aiheuttama mahdottomuus sovittaa yhteen työ ja perhe. Haastateltavalle H4 erosta johtuvaan elämänmuutokseen ja siitä johtuvaan hankaluuteen yhdistää silloinen ansiotyö ja perhe pakotti hänet etsimään uusia ratkaisuja yhdistää työ ja lastenhoito. Lapin pieniltä paikkakunnilta ei kuitenkaan ole helposti löydettävissä sopivaa työtä, joten yrittäjyys oli hänelle mahdollisuus yhdistää työ ja perhe. Samaan tilanteeseen liittyen haastateltavalla tuli myös ikäkriisi, mikä johti elämäkysymysten pohdintaan.

”Että miten tän lastenhoidon ynnä muut järjestelen ja mietin sitä kovasti ja jopa kysyin paikalliselta kaupan kassalta, että jos minä sinne pääsisin päivätyöhön...Minä hiihin tästä ohi ja siinä rupesin miettimään, että mitähän se tuo yritys, että kun mulla on tämmönen koulutus, että tuota oliskohan siinä mahollisuus ja rupesin ottaa seleville. Ja sitten, ku mulla oli varmaan, alako olemaan kans semmonen kolmenkympin kriisi olemaan siinä, että rupes miettiin, että tässäkö tämä elämä, että yöllä on töissä, aamuyöstä kävellä lippasee kovissa pakkasissa...” H4

Lastenhoidon vaikutusta yrittäjäksi ryhtymisessä tarkasteltaessa haastateltava H4 oli ainoa naisista, joka kuvasi yrittäjäksi ryhtymisen syynä työn ja lastenhoidon yhdistämisen helpottamisen. Yrittäjäksi ryhtyminen helpotti hänellä lastenhoidon järjestämistä ja arjen aikatauluttamista, mutta vaikutti myös siihen, että hän sai enemmän aikaa lasten kanssa.

Haastateltava H1:n yrittäjäksi ryhtyminen perustui **mahdollisuuden ilmaantumiseen**, jolloin hänelle tuli mahdollisuus ostaa yritys.

”No sitten tuota suunniteltiin ja mietittiin mitä tehtäis. Lapset oli pieniä, meillä olisi ollu mahdollisuus lähteä vaikka minnekkä...No sitten tuli mahdollisuus meidän ostaa...sitten siihen tartuttiin kiinni ja ostettiin se. Sitten, kun tiesi kuitenkin, että tämä on hyvin voimakas alue, että turha lähteä jossittelemaan, että tuottaako yritys meille palkkaa vai ei.” H1

Haastateltavat H3 ja H2 kertoivat yrittäjäksi ryhtymisen perustuneen **ulkopuoliseen vaikuttajaan**. Haastateltava H3 kertoi olleensa hoitovapaalla ansiotyöstään, kun toinen henkilö houkutteli häntä perustamaan yhdessä yrityksen. Haastateltavan mukaan hän lähti yhtiökumppaniksi *”miepä olen kaverina”* -ajatuksella, mutta hänestä on tullut vähitellen yrityksessä se, joka tekee suurimman osan töistä.

Haastateltava H2 kuvaa nykyisen yrityksensä perustamisen tapahtuneen yhtäkkiä puolisonsa ryhdyttyä toimiin yritysideoita ilmaannuttua. Haastateltavan puoliso oli innostunut lehdestä luetusta yritysideoista ja alkanut järjestää asioita yrityksen perustamista silmällä pitäen. Uuden, eri alalla toimivan yrityksen perustaminen ja siinä työskentely vaikutti haastateltavasta aluksi vieraalle ajatukselle, mutta miehen innostuneisuus tarttui ja haastateltava kuvasi kuinka innostuneisuus yrityksestä imaisi ennen pitkää hänetkin mukaansa. Haastateltava kuvaa seuraavassa ensimmäisiä tuntojaan puolison innostuttua ajatuksesta.

”Että häh? Että mites tässä nyt näin kävi? Että tuota niin ensimmäinen ajatus oli, että mulla, että enhän minä nyt pysty olemaan tämmösessä töissä, että se pitää olla joku muu, joka on sitten töissä.” H2

4.2 Yrittäjyyden merkitys

Tutkimustulosten mukaan yrittäjyys merkitsi haastateltaville erilaisia asioita. Yrittäjyyden merkitystä tarkasteltaessa oli havaittavissa, että yrittäjyys merkitsi naisille toisaalta yhteneväisiä asioita, toisaalta toisistaan hyvinkin poikkeavia asioita. Tulosten mukaan yrittäjyyden merkitys jakaantuu neljään osa-alueeseen, joita ovat oman elämän hallinta, yrittäjyyden vaikutukset lapsiin, yrittämisen edut ja voitontavoittelu.

Yrittäjyys merkitsi haastateltaville ennen kaikkea **oman elämän hallintaa**. Haastateltavat kuvasivat yrittäjyyden merkitsevän heille vapautta ja itsenäistä päätöksentekoa – syitä, joiden takia he olivat alun perin yrittäjäksi ryhtyneet. Vapaus merkitsi haastateltaville mahdollisuutta tehdä asiat omalla tavallaan ja mahdollisuutta olla oma itsensä.

”Oonhan mie joskus miettiny, kun on ollu paha päivä, että miltä se tuntus, jos menis jonneki toiselle töihin, mutta kyllä tässä kuitenkin niin itsenäisesti saa tehdä kaikkea. Niin saattas olla hankala sopeutua siihen, että joku sanelee, että nyt teet tänään sitä ja tänään tätä...” H3

”Et mun on paljo parempi olla omillani kuin, että minun pitäis jotenki pelata jossain työyhteisössä sillai niinku tietyillä säännöillä, et se on niinku niin...Et siinä tulee varmaan vapaus, et sie saat olla semmonen ku olet.” H2

Haastateltavat kuvasivat vapauden olevan myös vapautta päätöksenteossa ja ajankäytön suunnittelussa. Haastateltava H1:n mukaan yrittämisen vapaus tekee yrittämisestä mahtavaa, sillä yrittäjyys helpottaa omien tekemisten ja mahdollisuuksien arviointia. Hän koki kuitenkin tämän vapauden rinnalla raskaan vastuun yrityksestä ja työntekijöistä, mitä hän kuvaa seuraavassa esimerkissä.

”Vastuu, mikä tulee taas sitten siitä, että on työntekijöitä, on yritys, josta pitää kantaa huolta ja sitten taas se just rahallinen vastuu. Se on aika voimakas ja se on yllättänyt, että kuinka raskasta se voi loppujenlopuksi olla.” H1

Haastateltava H1 kertoo, kuinka hän joutuu yrittäjänä laittamaan oman edun syrjään sekä varmistaakseen yrityksen toiminnan jatkuvuuden että työntekijöiden palkanmaksun. Haastateltavan mukaan yrittäjän vastuulla on varmistaa nämä asiat esimerkiksi ennen kuin hän voi maksaa palkkaa itselleen.

”Yrittäjä oikeasti on se, joka joutuu ottamaan viimeisen vastuun yrityksestään. Ja, jos se nyt sattuu joskus saamaan jotain lisärahaa, niin sehän on vain hieno juttu.” H1

Vapauden kanssa käsi kädessä kulkevaa vastuuta korosti myös haastateltava H2, jolle vastuu konkretisoitui vastuuna omasta elämästä.

”Se merkitsee varmaan just sitä, että siinä on semmonen tietynlainen vapaus ja vastuu että. Niin siis semmonen, että kuitenkin, että pohjimmiltaan...Minä oon sitä paljonki miettiny...Pohjimmiltaan se on sitä just, että on niinku ite siitä omasta elämästään vastuussa ja siitä miten menee.” H2

Yrittämisen vapauden ja itsenäisen päätöksenteon rinnalla lähes yhtä voimakkaana merkityksenä tuli esiin yrittäminen elämäntapana. Haastateltaville yrittäjyys oli kokonaisvaltainen elämäntapa, joka on aina läsnä koko perheelle, niin hyvässä kuin pahassa. Yrittäjyys elämäntapana tarkoitti myös sitä, että saa tehdä itselleen sellaisen elämän, josta nauttii ja joka motivoi.

”Mutta se on myös elämäntapa, se on tyyli elää ja siitä pitää saada niitä nautintokiksejä, että pystyy jatkamaan.” H1

Yrittäjänä toimiminen ja yrittäjyys merkitsivät haastateltaville myös tietynlaisten ominaisuuksien hallintaa ja sietämistä. Haastateltavat kuvasivat yrittäjyyden merkitsevän etenkin rohkeutta, riskinsietokykyä, sinnikkyyttä ja kykyä oppia. Haastateltavat kokivat, että kaikista ei ole yrittäjiksi, sillä kaikilla ihmisillä ei ole vaadittavia yrittäjän ominaisuuksia. Yrittäjän rohkeudesta ja riskinsietokyvystä esimerkkinä on haastateltava H4:n päätös jättää ansiotyö ja ryhtyä yrittäjäksi keskellä syvintä 1990-luvun lamaa. Myös haastateltavat H1 ja H3 kuvaavat esimerkeissään omaa sinnikästä luonnettaan.

”Kaikkihan oli niinku pyöristyny, että vakituinen työpaikka ja lähet pois. Ja se oli monen mielestä niinku katastrofi ja kyllähän siinä itelläkin pelotti tosissaan. Se on semmonen haasteellinen ja sitten saattaa olla tilipäivä joka päivä, mutta sitten on aikoja, että ei tuu rahaa.” H4

”Mä itkin koko matkan...Kun ajoin tuonne kotiin ja sitten mä olin kuitenkin päättänyt, että nyt mä teen hitsi vieköön perunalaatikot, imelleyt perunalaatikot, oli mikä oli. Kyllä mä tiedän, et mä olisin täällä pärjänny vaikka yksin ilman niitä työntekijöitäkin sen asiakasmäärän kanssa.” H1

”No sehän on toinen puoli elämästä, onhan se tavallaan elämäntapakin. Että mie luulen, että jos on vähän erilainen ihminen ku mie, niin se ois voinu heittää hanskat tiskiin.” H3

Tulosten mukaan yrittäjyys näkyy perheen kokonaisvaltaisena elämäntapana, jolloin yrittäjyyden merkityksiä tuotiin esille myös lasten näkökulmasta. Elämäntapana oleva yrittäjyys on merkinnyt sitä, **yrittäjyydellä on ollut lapsiin oma vaikutuksensa**. Haastateltavat kuvasivat yrittäjyydellä olleen suurimmaksi osaksi positiivisia vaikutuksia lapsiin, mutta myös sitä, että yrittäjyys on rasittanut lapsia. Lapsista on tullut yrittäjähenkisiä ja omatoimisia. Lapset ovat myös oppineet paljon elämästä ja maailmasta.

Haastateltavien lapsia yhdisti tutkimuksen mukaan se, että melkein kaikista heistä on tullut yrittäjähenkisiä; lapset ovat kasvaneet yrittäjyyteen. Haastateltavien lapsille on yhteistä se, että he ovat kiinnostuneita kehittämään äitinsä yrityksen toimintaa ja saaneet yrittämisen kipinän. Tulosten mukaan lapsista kasvaa yrittäjäperheissä erilaisia, jolloin heille tulee halu ja rohkeus vaikuttaa omaan elämään. Yrittäjähenkisyys näkyy lapsissa myös siten, että lapset ovat oppineet sen, että raha ei kasva puissa ja saavuttaakseen jotain pitää tehdä töitä.

”Niin ne oli jossakin sanonu, että äiti kuule täällä lukee...Et mejän pitää ottaa kans tämä asia käytäntöön, että ne niinko kokoajan seuraa kans, et mitä muualla on. Et sehän kuuluu siihen yrittäjyyteen.” H4

”No lapset miettii hyvin usein, että minkälaisia tuotteita, jos ollaan matkoilla, niin tätäkin vois ottaa myyntiin tai että tällaista ruokaa voisitte tehdä ja. Kyllä mä epäilen, että ihme on, jos niistä ei tuu jonkunasteisia yrittäjiä isona.” H1

”Ja samoin ku lapset, että sen huomaa, että nekin sitten saattaa, että eikö tämä kävis teidän liikkeeseen sinne.” H2

Haastateltavan H4 lapset elettyään aina yrittäjäperheen arkea olivat pieninä olleet sitä mieltä, että heistä ei tule ikinä yrittäjiä, mutta ajatus on muuttunut vähitellen.

”Niin nehän joutu olemaan aina täällä ja tuota aina ne sano kyllä, että ei me kyllä ruveta yrittäjiksi. Että ne on kyllä käyny etelässä kokeilemassa olemistaan, mutta ei ne näköjään...tykkää olla täällä, vaikka ne silloin sano, että ei meistä tule koskaan yrittäjiä...on niin hullua hommaa. Niin kuitenkin ne nyt on niinko ku ikää tulee niille, niin sen näkee, et et tää on niinko ihan hyvä homma. Meillä on tämmönen niiku niinsanotusti sukupolvenvaihdos tässä pikkuhiljaa käynnissä.” H4

Yrittäjähenkisyyden rinnalla yksi haastateltavista kertoi myös lasten oppineen paljon tavasta elää kokonaista elämää, jota yrittäjäyys ja yrittäjähenkisyys leimaavat. Lisäksi haastateltava koki lastensa oppivan maailmankansalaisuutta kuullessaan tarinoita erilaisista asiakkaista.

”Mutta kyllä siinä minusta niinku kasvaa lapsille niinku semmonen näkemys, että niinkun just semmosesta kokonaisesta elämästä, et sitä ei tehä...Et työ, et se ei oo semmosta, et sie käyt kaheksasta neljään töissä ja sie annat pikkusen sille työlle itsestäs, vaan että se on niinku sitä elämässä olemista. Et tosiaan, et ei me oo niinku pietty niitä mitenkään poissa tästä.” H2

Kiireinen yrittäjäperheen arki on merkinnyt lasten kannalta myös sitä, että lapsista on tullut omatoimisia ja itsenäisiä.

”Että kyllä niistä aika itsenäisiä on tullu, että...Ku ei aina pysty siinä läsnä olemaan.” H3

”Tietysti meilläki oli, ko asuttiin kolmestaan silloin, meillä oli se, että minä opetin tyttöjä tekemään. Niinku jäläkesä korjaamaan ja meillä oli niinku niitä sovittuja juttuja, että mitä piti tehdä. Että ne oli niinku pakko, ettei huusholli ole ja sitten hajalla.” H4

Haastatellut naiset kokivat kiireisen arjen myös rasittaneen lapsia jossain määrin ja merkinneen perhe-elämän kannalta sitä, että arki ei ole aina ollut auvoista. Kiire vaikutti tutkimustulosten mukaan varsinkin siihen, että perinteisten kotitöiden tekeminen jäi vähemmälle ja toisinaan myös lasten vastuulle. Yrittäjäperheen kiire merkitsee lasten kannalta myös sitä, että lapset ovat joutuneet joustamaan. Yhden haastateltavan kohdalla kiire ja vauhti olivat kasvaneet niin kovaksi, että lapsi oli alkanut oireilla siitä. Tilanne herätti muistuttamaan siitä, mikä on tärkeintä elämässä ja ottamaan tietoisia pysähtymishetkiä jokaisen lapsen kanssa erikseen.

”Meillähän lapsi oli silloin seiskaluokkalainen...Se hoiti perheen kotona, se teki ruoat, se pani pienemmät lapset nukkumaan. Et se tietenkin vanhimpana otti sen vastuun siitä niinku vähän niinku jossain vaiheessa jopa liikaakin, et piti sanoa, et ole nyt vaan, et me ollaan taas kotona. Et nyt otat ihan rennosti, et me otetaan nyt, et me otetaan nyt tämä vetovastuu tästä että...Et minusta se on niinku sillai...voihan sen kokea rasitteenakin.” H2

”Muun muassa tämän muistan ikäni, kun mejän lapset sano mulle sitten kerran...Että äiti, ku siellä naapurissa asu semmonen samanikäisiä lapsia ja mejän lapset ne oli kavereita keskenään, äiti kyllä se olis ihana, jos meilläki joskus haisis pulla tuolla, ku oven aukasee.” H4

Haastateltava H3 pohti, onko oma kiireinen yrittäjäelämä ja siitä johtunut poissaolo kotoa vaikuttanut lapsiin negatiivisessa mielessä.

”Ehkä tuosta nuoremmasta näkkee. Se oli vielä aika pieni silloin, kun mä oon ollu pois kotoa. Niin se on vähän semmonen, mut se voi olla luonnekysymyskin.” H3

Haastateltavan lapset olivat myös turhautuneet yrittäjyyden vaikuttaessa siihen, että äiti ei ollut aina pystynyt pitämään lupauksiaan. Haastateltavan mukaan lapset ovat kuitenkin vartuttuaan ymmärtäneet työn vaatimukset paremmin.

Osalle haastateltavista yrittäjyys merkitsi **yrittämisen mukanaan tuomia etuja**, joita olivat läsnäolo asiakkaiden kanssa sekä mahdollisuus yhdistää työ ja perhe. Haastateltavalle H4 yrittämisen etuna oli läsnäolo asiakkaiden kanssa siinä mielessä, että yrittäjä kuulee aina suoraan asiakkailta sekä positiivisen että negatiivisen palautteen, mitä ei työyhteisössä välttämättä tapahdu. Osalle haastateltavista yrittämisen etuna oli mahdollisuus yhdistää työ ja perhe, mitä haastateltava H1 kuvaa.

”Sitten se niinku ihmisiltä tulee se palaute suurempaan. Et nyt sinä heti kuulet sen kritiikin ja sitten taas sen toisen puolen. Että niitä ritiikkejä ei montaa kertaa, jos oot toisen töissä, niin et sie kuule niitä.” H4

”Yrittämisen etu on ollu siinä, että me ollaan pystytty ottamaan lapset hirmu paljon huomioon. Lapsia ei oo tarvinnu laittaa niinkun sen takia hoitoon ja sitten nyt näin niinku myöhemmin, ku ajattelee niitten tässä, niinku lasten aikana, niin me ollaan enemmänki pystytty kesät ottamaan lapset täysin pois hoidosta.” H1

Haastateltavalle H1 yrittäjyys merkitsi elämäntavan ohella myös **voitontavoittelua**.

”Niin no yrittäminenhän on voitontavoittelua, sitä en pysty jättämään pois ja harmittaa joka kerta, jos ei tarpeeksi tule voittoa.” H1

5 NAISYRITTÄJIEN KOKEMUKSIA ARJESTA JA LASTENHOIDOSTA

5.1 Arjen ajankäyttö

Tulosten mukaan arjen ajankäyttö jakaantuu neljään eri osa-alueeseen, joita ovat arjen organisointi, oma aika, aika lasten kanssa ja matkailualan sesonkiluonteisuuden näkyminen arjessa.

Arjen organisointi merkitsee haastateltaville jokapäiväistä ajankäytön suunnittelua. Haastateltavat eivät voi juurikaan tehdä viikko- tai kuukausitason ajankäyttösuunnitelmia, vaan ajankäyttö pitää katsoa päivittäin erikseen. Jokapäiväinen ajankäytön säätäminen oli haastateltavien mielestä haastavaa, sillä haastateltavat ja perheet joutuvat ratkomaan ja jakamaan ajankäyttöä yrityksen, perheen, kotitöiden, lasten harrastusten ja mahdollisten omien harrastusten välillä. Haastateltaville oli kehittynyt rutiini ja tehokkuus ajankäytön organisoimisessa, eikä siinä koettu haasteista huolimatta ylitsepääsemättömiä ongelmia.

”Se on sehän on ihan sama ku muillakin. Että se on se työhän se vie sen suurimman osan ajasta. Se on semmosta organisoimista se homma, että minä päivänä mitäkin teet että. Semmosta päivittäin sovittelemista, että mitehän tämäkin homma nyt hoijetahan ja ajateltava ensteks, koska ku kuitenkin sillä työllä eli, että firma piti pyörittää.” H4

”Että, kun mä oon tottunu muutenkin tässä viime vuosina tai tänä yrittäjyyden aikana, niin mä teen kahdessa tunnissa koko päivän työt, jos mä haluan...Se on niinkun, se on hyvin nopeaa, sitä on pakko tehdä kauheella kiireellä ja suunnitella jo etukäteen, mitä, mitkä askeleet ottaa.” H1

Vaikka haastatellut pyrkivät organisoimaan ajankäytön tehokkaasti, ei se poista sitä seikkaa, että haastateltavien arki on kiireistä. Kolme haastatelluista kuvasi, että heidän arkensa on hyvin kiireistä ja työntäyteistä.

Toinen arjen ajankäytön osa-alueista on **oma aika**. Tutkimustulosten mukaan haastateltavien arki kuuluu pitkälti töiden ja perheen parissa. Haastateltavilla ei ole tulosten mukaan juurikaan

omia harrastuksia, sillä aika ei vain yksinkertaisesti riitä harrastamiseen. Varsinkin sesonkiaikana oma vapaa-aika on hyvin tiukassa, mutta sesonkiajan ulkopuolella on enemmän omaa aikaa ja harrastukset onkin yleensä harrastettava sesonkiajan ulkopuolella.

”Tietää, että lokakuussa on aikaa ja marraskuussakin osittain näin, niin silloin pitää käyttää se aika hyväksi myös. Mä tiiän, et joulukuussa mä en pääse enää niille kursseille.” H2

Haastateltavalle H2 lasten harrastuksiin vieminen on ollut harrastamista ja pikkuhiljaa lasten kasvettua isommiksi haastateltava on havainnut voivansa ottaa enemmän omaakin aikaa.

”Et ei oo ollu aikaa niinku harrastaa ja sitten on lasten harrastukset, niin se on tavallaan ollut se harrastaminen, et niitä vie, vei niitä kursseille ja tämmöstä. Ja se oli myös ittelle semmonen juttu. Että tuota, mutta nyt tosiaan huomas varmaan just tämän lapsen poislähön, kotoalähön myötä, niin semmonen, että ahaa, että mieki vois jotain muuta.” H2

Toisaalta haastateltava H4 tuo seuraavassa esille, kuinka hänellä on jopa ollut yrittäjyyden myötä enemmän aikaa harrastaa. Harrastaminen on vain vaatinut ajankäytön suunnittelua.

”Kyllähän minä oon hiihtäny ja liikkunu ja tälläläilla ihan samallaläilla. Että varmaan voi olla enemmäkki, että mut se on vain pitäny ottaa se aika jostakin, lähteä myöhään iltasella hiihtämään.” H4

Haastateltava H2 kuvasi myös omaa jaksamista. Haastateltava H2 kertoi kuinka työn sesonkikiire väsyttää ja vie mielekkyyttä työstä. Haastateltavan mukaan oma jaksaminen välillä mietityttää ja hän kertoikin kaipaavansa välillä viikkovapaita tai lyhytaikaista tuuraajaa.

”Koska kyllä sitä huomaa, että kun tekee tämmöstä työtä, et se on niinku se puol vuotta niin joka päivä. En tiiä kauanko sitä jaksaa. Et se vie niin mehut sitten, että vaikka sitä on ne muutama kuukausi, kun voi olla vähän rauhallisemmin, niin tuota et

se vie sitä mielekkyyttä myös siitä työstä. Et, jos sä oot joka päivä töissä. Et kyllä ihminen on kuitenkin tehty sillaloi, et tuotaniin tuota, tartteis sen jonku viikkovapaan.”

H2

Haastateltava H2 kertoo kokevansa kuitenkin, että uusi elämänvaihe on tulossa vähitellen lasten kotoa poismuuttamisen myötä. Pikkuhiljaa on haastateltavan mukaan aika pohtia, mitä muuta elämässä on kuin työ ja äitiys. Haastateltava mietti myös uuden elämänvaiheen myötä tulevan kenties enemmän aikaa parisuhteelle.

“Tavallaan nytten, kun lapsi ensimmäinen on lähteny, niin moni sanoo, että eikö oo hirveetä ja kaikkee näin...Minusta tuntuu, että ei se oo niin kauheeta, että ihan niinku siinä vähän niinku vapautuu itelleki semmosta tehä jotain.” H2

Tulosten mukaan arjen ajankäytön kolmas osa-alue on **aika lasten kanssa**. Kuten aiemmin tutkimuksen tuloksissa on mainittu, haastateltavien arki on kiireistä. Haastateltavat pyrkivät olemaan lapsille läsnä sekä mahdollistamaan lapsille harrastuksia ja olemaan niissä tarvittaessa mukana. Toisaalta haastateltavien vastauksista heijastui se, että lasten kanssa ei aina ole voinut viettää tarpeeksi aikaa varsinkin matkailun sesonkiaikana. Kahden haastateltavan vastauksista kävi ilmi tunne siitä, että he eivät ole voineet viettää tarpeeksi aikaa lasten kanssa. Kaksi haastateltavista toisaalta toi esille yrittäjyyden tuoneen mahdollisuuden viettää aikaa lasten kanssa työajanakin ottamalla lapset mukaan töihin.

”Pari viikkoakin saatto mennä niin, et tultiin viideksi kuudeksi tunniksi tänne ja ne touhus tässä sitten. Ykskin asiakas naureskeli, kun lapset sano heihei ja kiitos päivästä ja tervetuloa uudelleen. Että se meni hyvin siihen.” H1

Haastateltava H1 oli onnistunut luomaan yrittämisen puitteet sellaiseksi, että lapset myös viihtyivät työssä mukana.

”Et se on hirmu kivaa yhdessäoloa, et sitten kun me pystytään olemaan yhdessä, niin me todellakin ollaan ja tehdään asioita yhdessä. Ne saa syödä jäätelöä ja olla siinä mukana ja tehdä rosvopaistia.” H1

Sesonkiajan kiireelle vastapainona tuli ilmi loma-ajat, jotka haastateltavat kokivat hyvin tärkeinä ajankohtina, jopa kohokohtina, viettää aikaa lasten kanssa. Lomien aikana haastateltavilla oli mahdollisuus omistautua kokonaan lapsille ja jättää työasioiden hoito minimiin. Lomien aikana perheissä on pyritty tekemään jotain arjesta poikkeavaa ja tarjoamaan uusia elämyksiä ja kokemuksia lapsille. Lomien aikana on yleensä käyty ulkomailla. Lasten kasvettua isommiksi yhteiset lomanvietot ovat kuitenkin vähentyneet.

”Minä koin sen hyvin tärkeäksi, että mä olin sataprosenttisesti niinku heijän kanssa ja he sai kokea sitä erilaista elämää. Että, ku se oli se mejän työpäivä, että se oli niin samanlainen vuojesta vuoteen yrittäjälläki melekein on. Niin ne niitä kohokohtia saivat sillälaila erilailla.” H4

”Silloin me on pyritty pitämään kans lomat yhtäaikaa ja monesti siinä onnistuttukin. Ja sitten varsinkin, kun tuli ero, sen jälkeenhän mie olin hyvin pitkään, kaikki lomat niinku pyhitin lapsille. Jotaki elämysjuttuja ja silleen, että on käyty patikoimassa tai jotaki, että ois vähä arjesta poikkeavaa.” H3

Matkailualan sesonkiluonteisuus näkyi haastateltavien arjessa tuomalla siihen sekä mahdollisuuksia että haasteita. Sesonkiluonteisuudella on suurin vaikutus omien lomien ja juhlapyhien viettoon. Aika marraskuusta toukokuuhun on yrityksissä kiireistä aikaa, jolloin itse ei ehdi lomailla tai pitää vapaita. Se harmittaaakin joskus, että silloin, kun muut ovat lomalla, itse on töissä. Haastateltavat kertoivat pitävänsä lomat touko-lokakuuhun sijoittuvalla ajanjaksolla. Tuolloin myös lapset ottavat tarvittaessa koulusta lomaa. Juhlapyhistä joulua koettiin haastateltavien mukaan niin tärkeäksi, että silloin haluttiin edes yksi päivä omistaa joululle ja lapsille.

”Et silloin, kun on sesonki, niin et se on se joulu esimerkiksi. Et me ollaan viimesinä vuosina tehny, et joulupäivä on pietty kiinni, mutta muutenhan se on sitten sitä helekutinmoista työntekoa silloin. Et meillä ei mitään joulua vietetä sen enempää.” H2

”Kun meilläkin on hiljanen kuukausi toukokuu, niin mejän piti ottaa lapsilta koulusta lomaa ja lähteä sitten, jos haluttiin lähteä ulukomaille tai johonkin niin lomille silloin.” H4

”Kesällä pystytään ottamaan rauhallisemmin. Toukokuussa pystytään tekemään pitkä viikonloppu laskettelureissua, olemaan enemmän perheen kanssa ja sitten taas joulukuussa välipäivinä ollaan kiireisesti töissä.” H1

Toisaalta haastateltavat kokivat alan sesonkivaihteluista olevan myös hyötyä varsinkin lastenhoidon ja ajankäytön suunnittelun kannalta.

”Meillä on matkailussa nämä kausivaihtelut, että me voijaan panna kiinnikki välillä, ku on hiljasta. Että siinä suhteessa ja niinku nytkin on näitä aikatauluja rukattu, että meillä ei ole aukikaan sitä kuutta-kaheksaa-kymmentä tuntia, vaan se, että ollaan se kriittisen ajan, milloin me tietään, että asiakkaita on liikkeellä.” H4

Matkailualan sesonkiluonteisuus näkyy arjessa siten, että puolet vuodesta yrittäjillä on koko ajan vauhti päällä. Sesonkiaikana työpäivät venyvät hyvin pitkiksi ja perinteiset kotityöt jäävät tekemättä, kun taas sesonkiajan ulkopuolella haastateltavien arki on rauhallisempaa, työpäivät ovat lyhyempiä ja kotitöihin jää paremmin aikaa.

”Tämmöset perinteiset äitityöt, että leivotaan ja tämmöset...Niitä mulla ei kotona kauheesti tehty, että et ruokakin se tehtiin helpoimman kaavan mukaan, että maksalaatikkaa ei kumpikaan syö tänä päivänä.” H4

Matkailualan sesonkiluonteisuuden koettiin vaikuttaneen lapsiin, sillä sesonkiaikana lapset joutuivat olemaan enemmän keskenään ja saivat vähemmän huomiota. Tuolloin lapset joutuivat pitämään huolta itsestään, sisaruksistaan ja kodista sekä ”saivat” olla vapaammin. Lapsista koettiin tulleen omatoimisia ja itsenäisiä. Lapset oppivat esimerkiksi itse siivoamaan tai pesemään pyykkinsä. Vaikka omatoimisuus ja itsenäisyys koettiin positiivisina ominaisuuksina, toisaalta niiden katsottiin osittain kuormittaneen lapsia. Sesonkikiire vaikutti käytännössä siihen, että aina ei ehditty huolehtia lasten kokeista, puhtaista vaatteista,

itsetehdystä ruoasta sekä siihen, että lapsilla oli pitkiä hoitopäiviä. Iltahetket ja nukkumaanmenoajat haastateltavat pyrkivät myös sesonkiaikana omistamaan lapsille. Haastateltava H3 kuvaa seuraavassa lasten tottumista sesonkikiireen aiheuttamaan tietynlaiseen vapauteen tehdä asioita.

”Tuota, kyllähän ne on aika itsenäisiä sen ajan. Että tuota mä huomasin, että lapsikin rupes, kun hän ilmoittelee, että hän nyt lähtee sinne. Mä nyt, et syö jotain. Että vähän niinku, että tiiät, että teen nyt näin. Se ei koskaan kysyny, et koska meillä on ruoka tai näin. Se opetteli jopa ite peseen pyykkiä ja siivoamaan. Sitten, kun sesonki loppu ja se sano, et hän lähtee nyt jonneki, mie, että hei takasi, että mie haluan, että me olhaan ja näin. No vähän aikaa se meni ja sit se on jo viikon päästä, että mikä ihme sulle on tullu, että ookko sie ihan hullu ja sekasi ja mitä kaikkea. Että, ku minkä takia mie nyt jouvun yhtäkkiä olemaan niin paljon kotona ja tekehen sinun kans kaikkea juttuja, kun koko kevään on saanu olla ja mennä ja näin.” H3

Sesonkiloonteisella työllä oli myös suora vaikutus haastateltavien omaan jaksamiseen. Osa haastateltavista kertoi olevansa huhtikuussa jo niin väsynyt, että kaipaa sesongin hiljenemistä ja töiden vähenemistä. Hiljaisempina aikoina aika meneekin lomaillessa ja palautuessa väsymyksestä ja kiireisestä sesongista.

5.2 Monipuolinen tukiverkosto lastenhoidossa

Tutkimustulosten mukaan haastateltavilla on monipuolinen tukiverkosto lastenhoidossa, mikä onkin arjen sujuvuuden kannalta myös tärkeä voimavara. Tukiverkosto jakaantuu tulosten mukaan viiteen osa-alueeseen, joita ovat lasten isän tuki, ystävien ja naapureiden tuki, perheen sisäinen tuki, yrityksen tuki ja muu tuki.

Lastenhoidon suurimmaksi tueksi nousi tutkimuksessa **lasten isä**. Lasten isällä on ollut suuri merkitys yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisen onnistumisessa. Lasten isät ovat usein olleet lasten kanssa kotona, jotta haastatellut naisyrittäjät ovat pystyneet hoitamaan työnsä. Lasten isillä on ollut mahdollisuus hoitaa lapsia varsinkin iltaisin ja viikonloppuisin, jolloin lapsia ei ole tarvinnut laittaa ulkopuoliselle hoitajalle. Jos lapset sattuivat olemaan

sairaana, mitä haastateltavat kuvasivat tapahtuneen hyvin vähän, lastenhoito järjestyi yhdessä lasten isän kanssa sovittelemalla.

Se, että myös lasten isä on yrittäjä, on haastateltavien mukaan helpottanut sitä, että lasten isä on pystynyt joustamaan omista töistään. Tulosten mukaan lasten isän yrittäjätaustaisuus on auttanut työn ja lastenhoidon yhteensovittamisessa.

”Mutta etenkin nykyään sitä on mies on hyvin usein kotona ja mä oon töissä sitten.”

H1

Lasten isän merkitystä lastenhoidossa ei vähentänyt se, että haastateltava oli eronnut puolisostaan. Lasten isällä oli suuri merkitys arjen sujuvuuden kannalta, sillä isä oli valmis ottamaan lapset luokseen aina tarvittaessa. Haastateltava H4 korosti lasten hyvää isäsuhdetta ja sitä, että lastenhoito sujui hyvässä yhteistyössä.

”Niillä on siinä suhteessa, vaikka me ollaan erottu, niin oli hyvä isäsuhde ja edelleenki on...Mä siinä vaiheessa jo aattelin, et se on pakko olla, että koska se on heijän isä.” H4

Myös **ystävien ja naapureiden tuki** nousi esiin arjen tukena. Haastateltavat kokivat ystävien ja naapureiden avun tärkeänä, heihin pystyi luottamaan ja heillä oli yleensä samanikäisiä lapsia kuin haastateltavilla. Haastateltava H2 oli tutustunut tarkoituksella naapureihin ja luonut heihin ystävyysuhteet, jotta naapurustosta saisi helposti ja läheltä lastenhoitoapua. Lapsille olikin muodostunut hyvät ja lämpimät välit naapureihin. Naapurit voivat käydä tarvittaessa tarkistamassa kotona, onko lapsilla kaikki kunnossa ja lasten ei tarvitse siinä mielessä olla yksin, kun tietää tuttujen naapureiden olevan lähellä. Hyvät suhteet naapureihin ovat merkinneet perheen kannalta myös sitä, että varsinaista lastenhoitajaa ei ole tarvinnut montaa kertaa palkata. Seuraavassa haastateltava H2 kuvaa tuntojaan siitä, miten naapureista on tullut tärkeä osa lasten arkea.

”Mitä niinku alussa muistan silloin, kun tyttö synti, että mie oon varmaan niin mustasukkanen lapsesta, että miten mie pystyn jonku...Et se pystys muihin luomaan

suhteita, suhdetta. Mutta sitten on jotenkin huomannu itessään semmosen, että se on niinku mahtava, et niillä on niitä aikuissuhteita, että ne ei oo vain niinku tosiaan riippuvaisia minusta tai jostain. Että ei se ole minulta pois, että niillä on niitä muita suhteita, että se tekee niitten elämän vaan paljon helpommaksi, että tärkeitä ihmisiä on olemassa.” H2

Myös **perheen sisäinen tuki** oli yksi tukiverkko. Tutkimustulosten mukaan lastenhoito järjestyi yleisimmin haastateltavan ja lasten isän kanssa yhdessä. Haastateltavat ovatkin pyrkineet järjestämään lastenhoidon yleisimmin itse ja huolehtimaan, että jompikumpi vanhemmista on yleensä lasten seurassa. Osa haastateltavista kuvasi myös sitä, että lapset olivat usein keskenään kotona, varsinkin sesonkiaikana. Tällöin esimerkiksi vanhin lapsista otti vastuuta nuoremista sisaruksistaan. Lasten ollessa keskenään kotona puhelin, televisio ja videot olivat ”lapsenvahteina”. Eräs haastateltavista kuvasi lisäksi, kuinka perheen lemmikkikoirat toivat lapsille seuraa ja turvallisuudentunnetta.

Yrityksen tuki oli yksi lastenhoidon tuen muoto. Yrityksen tuki näkyi ensinnäkin siinä, että lapsilla oli mahdollista olla töissä mukana. Lapset olivat töissä mukana erityisesti lasten loma-aikoina. Eräs haastateltavista kertoi lasten saaneen olla mukana ja nauttia yhdessäolosta ilman, että töissä mukana oleminen olisi käynyt raskaaksi; työt on aina tehty lasten ehdoilla. Osa lapsista joutui olemaan töissä mukana, vaikka eivät olisi halunneet.

”Sitten on kiljuttu, et miks on ollu pakko lähteä.” H3

Toiseksi haastateltava H1 kertoi yrityksen joustavan aina lastenhoidon edelle. Haastateltava on pystynyt järjestämään yrityksen toiminnan siten, että yritys joustaa perheen ja kodin tarpeiden mukaan.

”Että itseasiassa yritys on joutanut eikä me. Mä uskon siihen, että työt ei vähene tekemällä, että sitä vain sitten jätetään, ilmotetaan, että nyt teen tämän ja tämän työn ja sillä selvä.” H1

Kolmantena yrityksen tuen muotona haastateltava H3 toi esille yhtiökumppanin tuen.

”Sittenhän, kun on yhtiökumppani, niin jotakinhan mie voin sanoa, et mie en pääse nyt tulehan, niin tee sie. Niin tuota kaikkia hommiahan se ei pysty tekeen, mutta tuota jotaki semmosta, mitä se voi tehdä.” H3

Lastenhoidossa monipuolista tukiverkostoa täydentää **muu tuki**. Haastateltavien lapset olivat pieninä olleet ainakin jossain vaiheessa päivähoitossa. Päivähoito olikin arkipäivien tärkein tuki lastenhoidon kannalta. Haastateltavat kuvasivat päivähoitopaikkoja joustaviksi, sillä haastateltujen naisryittäjien työpäivät saattoivat yllättäen venyä pitkiksi.

”Niin sitten vaikkakaan ei aina muistanu ilmottaa, että tienny ilmottaa, että moneenko asti lapset on joka viikko hoidossa, niin silti ne sai olla.” H1

Pitkät työpäivät vaikuttivat kuitenkin siihen, että haastateltavia harmitti pitää lapsia pitkään hoidossa työn luonteesta johtuen. Tutkimuksessa tulikin esille se, että lapsia ei haluttu pitää hoidossa yhtään ylimääräistä, esimerkiksi iltoja tai viikonloppuja. Iltaisin ja viikonloppuisin lastenhoito järjestettiin muulla tavalla. Lasten ollessa kouluikäisiä lapset ovat olleet usein koulun jälkeen kerhoissa ja harrastuksissa, jotka haastateltavat mielsivät myös keinoiksi järjestää lastenhoitoa.

”No sitten oli iltapäiväkerho koulun jälkheen.” H3

”Niin ne oli aika paljon, kävi laskettelemassa, että niillä oli tämmösiä harrastuksia, että joihin ne...partiossa...Minua ei tarvittu niihin ja eikä toivottu ees osallistuvankaan.” H4

Muuhun tukeen kuuluu tutkimuksen mukaan myös lastenhoitajan palkkaaminen kotiin ja sukulaisilta saatu tuki. Nämä tuet lastenhoidossa eivät tutkimuksen mukaan olleet kovin merkittävässä asemassa. Varsinkin lastenhoitajan kotiin palkkaaminen oli harvinaista, mitä ei ollut tapahtunut haastateltavien perheissä kuin joitakin yksittäisiä kertoja. Yksi haastateltavista oli järjestänyt lastenhoitoapua kotiin tarjoamalla asunnon opiskelijalle.

”Mulla oli sitten vakituisia semmosia tyttöjä, jotka kävivät hoitamassa meän lapset sitten. Että, et mulla ykski oli silloin emäntäkoulussa se tyttö, niin se asu meillä sitten ja se sitten huolehti lapsista samalla.” H4

Haastateltavien kertomuksista tuli ilmi, että sukulaisilta, kuten isovanhemmilta saatu tuki oli kahdelle haastateltavista tärkeä, kun taas kahden muun haastateltavan suvut olivat kaukana, jolloin sukulaisilta ei ollut mahdollista saada lastenhoitoapua. Isovanhempien hoitoapu korostui varsinkin matkailualan sesonkiaikana viikonloppuhoidon muodossa. Eräälle haastateltavalle myös omat tai lasten isän sisarukset olivat olleet lastenhoitoapuna.

Lastenhoitoa tarkasteltaessa kokonaisuutena naiset kokivat, että apua on aina ollut saatavilla.

”No alue on siinä mielessä aika ihana, että täällä ekanaki kun avaa suunsa, niin saa apua.” H1

”Siinä ei ole auttanu muuta ko soittaa jollekin, että hei kuule nyt mulla on tällöinen homma, että minä saan lapset johonki. Että aina on löytyny, että ei oo tullu semmosta tilannetta, että en minä voi lähtii.” H4

5.3 Arjen voimavarat

Tutkimustulosten mukaan arjen voimavaroja olivat läheisten ja muiden tuki, äitiys, itsetuntemus ja oma osaaminen sekä yrittäjyyden puitteet.

Tutkimukseen osallistuneiden naisyrittäjien mukaan yksi tärkeä arjen voimavara oli **läheisten ja muiden tuki**. Naiset kokivat, että ilman läheisten ja muiden tukea yrittäjyyden ja perheen yhteensovittaminen olisi hyvin vaikeaa. Tutkimuksen mukaan arjesta auttaa selviämään puoliso ja puolison yrittäjäys, lapset ja muiden tukiverkkojen olemassaolo. Se, että puoliso on yrittäjä ja vieläpä samassa yrityksessä helpottaa yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisessa. Yrittäjänä toimiva puoliso myös ymmärtää paremmin yrittäjyyden omia haasteita. Haastateltava H2 kuvaa seuraavassa puolison ja lasten merkitystä arjessa.

”Varmaan yks tärkeimpiä on se, kun toinen on yrittäjä kanssa parisuhteessa, niin et se tietää sen et, että se tuki on olemassa. Tietää silloin, kun se on väsynyt, että mistä se on väsynyt. Tota, et se toinen tajuaa sen tilanteen. Jos toinen tekis ihan toisenlaista työtä, niin siinä pitäs ehkä selitellä. Ja sitten toinen on just se lasten. Kyllä ainaki itellä on se, että lapsista saa niin paljon sitä voimaa, et nehan on päällimmäinen ajatus kokoajan.” H2

Ylipäättään tukiverkostojen olemassaolo ja merkitys korostui haastateltavien naisten vastauksissa. Ystävät, yhdistystoiminta ja yhteistyökumppanit olivat tärkeä voimavara varsinkin haastateltaville, joilla ei ollut puolisoa. Ystävät, yhdistyskaverit ja yhteistyökumppanit olivat tahoja, joille pystyi puhumaan ja jotka auttoivat aina tarvittaessa, esimerkiksi yritystoiminnassa tai lastenhoidossa. Naiset kokivat, että ystävien kautta apua oli aina saatavilla.

”No tuo yhdistyshän on hyvä henkireikä ja kaikki nää ihanat yhteistyökumppanit ja kaverit. Aina välissä tulee mieleen, että loppuviimeks sitä on aika onnekas, kun on kuitenkin ihmisiä ympärillä.” H3

Äitiys oli myös merkittävässä asemassa haastateltavien vastauksissa arjesta selviytymisen ja jaksamisen kannalta. Äitiys merkitsi haastateltaville elämän tärkeintä asiaa, elämän ja yrittäjyyden kantavaa voimaa, omistautumista lapsille ja ihanaa yhdessäoloa. Haastateltavat kokivat, että työasiat ovat pientä äitiyden ja lasten rinnalla.

”Että tämmönen yhdessäolo on tärkeää, lasten kanssa pitää olla. Mä oon niinku aina yrittänyt siitä pitää kiinni, että ihan kaikkea tän työn kustannuksella niinku ohiteta.” H3

Myös **itsetuntemus ja oma osaamisen** tulivat haastateltavien vastauksissa arjen voimavaroina esille. Haastateltava H1 koki, että oman rajallisuuden myöntäminen ja sen hyväksyminen olivat edellytyksenä arjesta selviämässä. Oman rajallisuuden myöntäminen on tehnyt haastateltavan mukaan tiukkaa, mutta se on ollut tie siihen, että yrittäjyyttä ja perhettä voi onnistuneesti sovittaa yhteen. Hänelle kyky suunnitella ja organisoida asiat tarkasti ja

tehokkaasti olivat lisäksi arjen voimavara. Haastateltava H1 koki arjessa myös auttavan sen, että hyväksyy, että joitakin asioita voi katsoa sormien läpi; kaikesta ei tarvitse olla tarkka tai ottaa stressiä.

Omaan osaamiseen kuuluu tutkimustulosten mukaan myös asioiden monipuolinen hallinta. Haastateltava H3 oli hankkinut itselleen lisäkoulutusta pystyäkseen paremmin ja monipuolisemmin suoriutumaan töistään. Se, että kaikista pienistä asioista ei tarvitse ottaa yhteyttä muihin ja odottaa heidän työn valmistumista, helpottaa ja nopeuttaa haastateltavan arkea.

Yrittäjyyden puitteet olivat tutkimuksen mukaan haastateltaville hyvin merkittävä keino arjesta selviytymisessä. Haastateltavien mukaan yrittäjyys mahdollistaa paljon sellaisia asioita, jotka helpottavat yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamista. Erityisesti suunnittelu ja organisointi, itsenäinen päätöksentekomahdollisuus, töiden delegointi, työntekijän palkkaaminen ja riittävät vakuutukset tulivat naisten kertomuksissa esille keinoina helpottaa arjen ajankäytön organisoimista yrittäjyyden puitteissa. Nämä keinot merkitsivät haastateltaville sitä, että haastateltavien ei tarvitse laittaa itseään liiaksi kaikkeen mukaan. Lisäksi, kun vakuutukset ovat kunnossa, ei tarvitse miettiä esimerkiksi saako apua tai rahallista korvausta tiukan paikan tullen.

”Onhan se tietenki ko siinä voi niinku valita ne omat työt, mitä niinku...ja sitten antaa ne toiset työt sitten, kun tietää että joku muu tekee sen.” H4

”Et me ollaan otettu, tai mä oon ottanu meille ihan järkyttävän kovat vakuutukset, että varmasti tiedetään, että saadaan apua.” H1

Vaikka yrittäjyys sitoo ajankäytöllisesti paljon, on sen vastapainona vapaus ja itsenäisyys päättää asioista, jolloin myös aikataulut voidaan ottaa perheen osalta paremmin huomioon, suunnitella aikaa lasten kanssa sekä arvioida omat tekemisensä ja mahdollisuutensa. Yrittäjyys mahdollistaa myös sen, että työt voivat joustaa ja töitä voi tehdä kotona. Lisäksi yrittäjyys mahdollistaa sen, että lapset voidaan ottaa tarvittaessa mukaan töihin, jolloin se auttaa arjen haasteista ja aikatauluttamisesta selviytymisessä. Yrittäjyyden ja perheen

yhteensovittamisen ilona onkin mahdollisuus yhdessäoloon myös työaikana.

”Kyllä niinku tässä, jos perhettä ja yrittäjyyttä yhdistää, niin tässä on aivan mielettömän hyvät puolet. Että ei tartte sanoa kellekään työnantajalle, että mä jään nyt pois töistä, et nyt lapsi sairastu. Että tietenki asiakas on työnantaja tietyssä mielessä. Että pitää aina pystyä hoitamaan työnsä, mut et siinä on se raskaus sitten tässä yrittämisessä. Mutta, että ei tartte miettiä, että onko loma kesäkuussa vai heinäkuussa vai se voi olla koko kaks kuukautta, jos siltä tuntuu...Et se tietenki, siinä on näitä, et se pitää vain itse pystyä arvioimaan, et mitä pystyy ja mihinkä on mahdollisuus, mutta että se on se hyvä puoli yrittämisessä.” H1

Naiset eivät kokeneet erityisesti **tuentarvetta** arjesta selviytymisen tueksi. Heille oli ominaista halu järjestää asiat itse. Haastateltavat kokivat, että heille on tärkeää järjestää asiat itse, jolloin he oman osaamisensa puitteissa laittavat itse arjen toimimaan. Haastateltava H2 kuvaa seuraavassa esimerkissä omaa ajatusmaailmaansa arjesta selviytymisessä.

”Kun se on aina ollut sillai enemmänkin sitä itte tekkee ja järjestää ne asiat...Että mulle on jotenkin kauhean vieras ajatus, että pitäis niinku yhteiskunnalta saaha hirveesti.... Et kyllä niinku sillälaila ihan niinku äitiyspäivärahat ja tämmöset, että kun sen lapsen kanssa voi olla, et se on ihan ihan tosi hyvä asia.” H2

Mahdolliseksi tuentarpeeksi haastateltavat kokivat tarpeen tieto- ja keskustelutuelle. Haastateltavat kokivat, että heillä oli ollut liian vähän tietoa yrittäjyyden ja perheen yhteensovittamisen tueksi. Haastatellut kaipasivat tiedon ja tietoisuuden kartuttamista erilaisiin tilanteisiin, kuten omaan tai lasten sairasteluun, yrittäjäeläkkeen maksamiseen tai ylipäättään oman työn arvostuksen hinnoitteluun liittyen. Haastatellut kokivat myös, että heillä ei ollut tarpeeksi tietoa kaikesta siitä, mitä etuja, tukia tai mahdollisuuksia yrittäjille kuului yrittäjyyttä ja perhettä yhteen sovitettaessa. Keskustelutuki vertaistukitoiminnan muodossa sekä lyhytaikainen sijaispalvelu nähtiin tarpeellisina tukimuotoina oman jaksamisen turvaamiseksi.

”Muistan tietenki jossain kohtaan, mulla oli toiminimi, niin semmonen yllätys tuli

siinä, kun kun toiminimestä ei makseta sillai palkkana sitä, niin niin mie huomasi, että päiväraha oli tosi pieni, koska mulla ei ollu palkkaa ollenkaan. Et mulla oli se minimipäiväraha, et se oli kyllä semmonen niinku jättiyllätys silloin, että ei hetkinen.”

H2

”Ehkä se sellanen tieto, miksi sitä nyt oikeen...sellanen niinku tietotuki. Sellanen, mikä mun mielestä puuttuu aika monessakin asiassa tällä hetkellä. Vielä enemmän sitä niinku sitä sellasta arjen pyörittämistä sellasta. Että eihän meillä oo esimerkiksi, meillä ei oo kertaakaan haettu, enkä tiedä oltaisko saatukaan, mä en oo siihen ees lähteny, niin oltaisko kelalta saatu korvauksia.” H1

5.4 Arjen vaatimukset ja haasteet

Haastatellut kokivat, että **yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittaminen** vaatii organisointia ja priorisointia, hetkessä elämistä, joustavuutta ja tukiverkkoja. Erityisesti organisoinnin ja priorisoinnin vaatimukset korostuivat jokaisen haastateltavan arjen kuvauksissa. Haastateltavien mukaan heidän on osattava organisoida ja priorisoida ajankäyttö ja tehtävät sekä töissä että kotona. Tässä organisoinnissa ja priorisoinnissa auttaa esimerkiksi asioiden listaaminen paperille. Haastateltava H3:n mukaan yrittäjyyden ja perheen yhteensovittaminen on vaatinut lisäksi hermoja, sillä työssä on opittava kestäämään sitä, että kaikki ei suju oman mielen mukaan tai juuri silloin, kun tarvitsisi.

”Jos ei ne asiat ei just sillä sekunnilla menekään oman mielen mukhaan tai sattuki jotaki viivytyksiä, niin pitäähän nekin kestää.” H3

”Silloinhan piti miettiä, minä päivänä sinä siivoat, minä päivänä pyykkäät.” H4

”Vaatimuksena vois vielä sanoa, että kirjottaa paperille, laittaa ylös, että mitä pitää tehdä. Silloin pystyy näkemään, mitkä on ne tarpeelliset ja pystyy ittensä organisoimaan töitten suhteen.” H1

”Et pystyy niinku kattohan, et mikä se on se tilanteen, sen hetken

ykköskiireellisyysjuttu.” H3

”Kyllä se vaatii semmosta niinku tavallaan semmosta niinku valveillaoloa kokoajan, että. Että tuota siinä hetkessä elämistä, että kun se elämä on niitä hetkiä mitä ja varsinkin, kun se on semmosta kiireistä aikaa niin, että niinku jokaisen lapsen kanssa ottaa esimerkiksi sen hetken milloin niinku on sen kanssa, on niinku kiinnostunu siitä.” H2

Haastateltava H2 kuvaa edellisessä esimerkissä yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisen vaativan hetkessä elämistä. Hänelle yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittaminen merkitsee myös joustavuuden vaatimusta kaikilta perheenjäseniltä. Haastateltava H2 on myös joutunut laittamaan syrjään monia itsessään olevia asioita ja mielenkiinnonkohteita. Myös haastateltava H1 on oppinut, että yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittaminen vaatii joustavuutta ja tietynlaista sallivuutta itseltä sekä työssä että kotona.

”Just se, että pystyy antamaan periksi, niin se sellainen aika iso vaatimus. Mut sitten taas tietää, että milloinkaan ei kannata antaa periksi. Ja sitten hyväksyä, että kaikkea ei tarvitse muistaa, niinkun ettei tarte nyt ihan yrittää kaikkeen.” H1

Toimivat tukiverkot olivat haastateltava H4:lle tärkein vaatimus yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisen kannalta. Hänelle lasten isällä ja omilla ystävillä oli suuri merkitys arjen kannalta. Vaikka lasten isä ei asunut samassa taloudessa, hän oli aina valmis ottamaan lapset luokseen. Haastateltava H4 koki yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisen vaatineen tukiverkkoja, jotta yrittäjänä toimiminen ylipäättään oli mahdollista.

”Sen takia olen ilman konkurssia pärjänny, että homma on pyöriny jollain tavalla...Et kyl se niinku siihen, et on tukiverkko, et se on niinku a ja o.” H4

Yrittäjyyden ja perheen lapsiperheen arjen haasteita olivat jokapäiväisen arjen ajankäyttö sekä huolehtiminen siitä, että lapset eivät kärsi yrittämisestä. Haastateltavien mukaan on haasteellista suunnitella joka päivä erikseen työt, omat mahdolliset menot, puolison menot,

kotityöt ja lasten harrastukset sekä sovittaa ne keskenään. Ajankäytöllisesti haaste konkretisoituu usein siihen, että aika ei riitä kaikkeen. Vaikka ajankäyttö tuo myös yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamiseen vapauksia, asettaa se myös haasteita, kuten haastateltava H1 kuvaa seuraavassa.

”...ajankäyttö. Vaikka se on mahdollisuus, niin se on myös haaste. Että se on tylsä puoli, että silloin, kun on asiakkaita, niin silloin pitää tehdä myös töitä. Ja sitten pitää pystyä itsensä organisoimaan niin, että voi olla kotona, mutta voi olla sitten myös töissä.” H1

Haastateltava H1 koki myös haasteena pitää huolta siitä, että lapset eivät kärsi yrittämisestä.

”Lapset sitten ei, mä oon niin tarkka siitä, että pyrin kattomaan, et lapset ei kärsi meidän työnteosta ja tai yrittämisestä. Ja sen sitten sellanen huomioiminen on ehkä sitten myös sitä, mitä pitää kattoa tarkemmin.” H1

Kokonaisuutta tarkasteltaessa tulosten mukaan on todettavissa, että yrittämisen ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisen haasteet liittyvät lähinnä ajankäyttöön. Haastatellut naiset eivät kokeneet yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamista ylitsepääsemättömänä haasteena, vaan siinä on haasteellisuutta, josta selviää.

”Aina ku kysytään, miten sie sovitat. No onhan siinä tietenki jotaki, mut miten muut ihmiset sovittaa, miten virkaihmiset sovittaa sen, että ne on töissä...Et siinä mielessä, mutta se on jotenkin ittestään selvyys sitten kuitenkin.” H3

6 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA AIKAISEMPIEN TUTKIMUSTEN JA KIRJALLISUUDEN VALOSSA

6.1 Naisyrittäjien kokemuksia yrittäjyydestä ja sen merkityksestä

Kivimäen (1996, 109–118) mukaan naiset ryhtyvät yrittäjäksi silloin, kun lapset ovat jo vanhempia tai silloin, kun pienten lasten hoito limittyy yrittäjyyteen ja elämäntilanteeseen sopivaksi. Tähän tutkimukseen osallistuneet naisyrittäjät olivat ryhtyneet yrittäjiksi Kivimäen tutkimustulosten suuntaisesti lasten ollessa pieniä. Tutkimustulosten mukaan tutkimukseeni osallistuneiden yrittäjäksi ryhtymisen taustalla oli vahva halu vaikuttaa omaan elämään sekä halu tehdä itse ja itselle – ottaa elämä omiin käsiin ja toteuttaa itseään. Yrittäjäksi ryhtyminen konkretisoitui haastateltaville kuitenkin lopulta erilaisiin syihin: lastenhoidon järjestämiseen, mahdollisuuden ilmaantumiseen sekä ulkopuolisiin vaikuttajiin. Yrittäjyys merkitsi haastateltaville tutkimustulosten mukaan ennen kaikkea oman elämän hallintaa, itsenäisyyttä ja vapautta.

Yrittäjyys merkityksellistyi haastateltavien kertomuksissa myös tietynlaisten ihmisten - rohkeiden, riskinsietokykyisten ja sinnikkäiden - elämäntapana. Haastateltavat kokivat, että yrittäjyys sopii heidän itsenäisyyttä ja itsenäistä päätöksentekoa vaativille luonteilleen ja heidän oli vaikea nähdä itseään jonkin työyhteisön jäsenenä. Yrittäjyys merkitsi haastateltaville kokonaisvaltaista elämäntapaa, jossa yhdistyvät työ, perhe, koti ja oma aika. Yrittäjyydellä on ollut oma vaikutuksensa myös haastateltavien lapsille, sillä lapsista on tullut yrittäjyyden myötä yrittäjähenkisiä.

Aikaisemmat tutkimukset ovat usein osoittaneet, että naiset ryhtyvät yrittäjiksi ennen kaikkea tasapainottaakseen työn ja perheen yhteensovittamista, mikä ei kuitenkaan juuri näkynyt tässä tutkimuksessa. Kivimäen (1996, 109–118) tutkimuksen mukaan perheellisillä naisyrittäjillä perhe oli tavalla tai toisella yrittäjäksi ryhtymisen syynä. Haapasen ja Tervon (2007) tutkimuksen mukaan naisyrittäjyyteen ei kannusta rahalliset motiivit, vaan riittävä toimeentulo ja yrittäjyydestä tulevat muut positiiviset asiat. Lisäksi Haapasen ja Tervon (2007) mukaan naisten kohdalla erityisesti alle 3-vuotiaat lapset lisäävät yrittäjäksi ryhtymisen todennäköisyyttä, mikä viittaa siihen, että pienten lasten äidit pyrkivät

yhdistämään yrittäjyyden tuoman vapauden perhe-elämään. Haapanen ja Tervo (2007) ovat myös havainneet, että yksinhuoltajuus vähentää yrittäjäksi ryhtymistä.

Omien tutkimustulosteni kanssa osittain samansuuntaisia tuloksia on aiemmin saanut Henry (2007, 52–60), jonka mukaan tarkasteltaessa naisyrittäjien motivaatiotekijöitä yrittäjäksi ryhtymisessä voidaan havaita, että naisia motivoi itsenäisyyden ja itsensä toteuttamisen tavoittelu sekä työelämän tasapainon etsintä, mikä sopii heidän erityisiin henkilökohtaisiin ja perhetilanteisiin. Naiset näkevät itsensä työllistämisen usein joustavampana työntekovaihtoehtona verrattaessa perinteiseen työssäoloon, tarjoten enemmän vapaa-aikaa ja helpottaen lastenhoitovastuuta. Tämä ei kuitenkaan pidä aina paikkansa, sillä useimmat yrittäjät sukupuolesta riippumatta joutuvat uhraamaan enemmän aikaansa yritykselleen kuin he olivat alunperin suunnitelleet. (Henry 2007, 52–60.)

Tulosten mukaan yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhdistäminen merkitsee haastatelluille tapaa elää kokonaisvaltaisesti. Tutkimukseeni osallistuneille naisyrittäjille työ ja perhe ovat kokonaisuus. Työ ja yrittäjyys ovat aina läsnä haastateltujen perheissä koskettaen kaikkia perheenjäseniä. Voidaan todeta, että yrittäjyys antaa leimansa muulle elämälle ja muu elämä sopeutuu yrittäjyyden vaatimuksiin. Vaikka yrittäjyys ja yrittäjämäinen elämänsenne merkityksellistävät tutkimukseen osallistuneiden elämää suurelta osalta, yrittäjyys ja työasiat ovat pientä lasten rinnalla. Lapset olivat haastateltaville tärkeintä elämässä, äitiyden ja lasten ollessa elämän kantavat voimat.

6.2 Naisyrittäjien kokemuksia arjesta ja lastenhoidosta

Merkittävin tutkimukseen osallistuneiden naisyrittäjien yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamista kuvaava tekijä oli yrittäjyyden kokonaisvaltaisen elämänsenteen lisäksi jatkuva arjen ajankäytön suunnittelu ja organisointi. Naisyrittäjien ajankäytön organisointiin vaikuttaa suuresti matkailualan sesonkiluonteisuus, joka tuo erilaisia mahdollisuuksia ja haasteita muihin toimialoihin verrattuna. Matkailualan sesonkiluonteisuus merkitsee sitä, että tutkimukseen osallistuneiden naisyrittäjien vuodesta puolet on hyvin kiireistä ja työntäyteistä aikaa, kun taas toinen puoli vuodesta on rauhallisempaa. Sesonkiaikaista arkea leimaa ajan rajallisuus sekä ajankäytön päivittäinen organisointi ja priorisointi työn, perheen, kodin, lasten

harrastusten ja mahdollisten omien harrastusten kesken. Toisaalta sesonkiajan ulkopuolella on yritystä ei tarvitse pitää aina auki ja töitä ei tarvitse tehdä joka päivä, mikä merkitsee esimerkiksi mahdollisuuksia viettää enemmän aikaa lasten kanssa.

Sesonkiaika näkyi haastateltavien arjessa käytännössä siten, että työpäivät olivat pitkiä, perinteiset kotityöt jäivät vähemmälle ja lapset joutuivat olemaan enemmän keskenään. Haastatelluilla naisyrittäjillä oli kokemuksia siitä, että yrittäjänä toimiminen vei aikaa lapsilta. Ajankäytöllisistä syistä johtuen lapsiperhe-elämää elävillä haastatelluilla ei ollut juurikaan omia harrastuksia tai omaa vapaa-aikaa. Sesonkikiire myös vaikutti haastateltavien omaan jaksamiseen ja he tunsivatkin olevansa väsyneitä viimeistään sesonkiajan loppupuolella. Lisäksi alan sesonkiluonteisuus vaikutti omien lomien ja juhlapyhien viettoon; matkailualan yrittäjät ovat töissä yleensä silloin, kun muut ihmiset ovat lomalla. Haastateltavat kertoivatkin viettävänsä lomat yleensä toukokuusta lokakuuhun sijoittuvalla hiljaisemmalla ajanjaksolla. Nämä hiljaisemmat ajat mahdollistivat haastateltaville irtiottoja arjesta ja he kokivat omat lomat tärkeinä ajankohtina viettää aikaa lasten kanssa. Lomien aikana haastateltavilla oli mahdollisuus omistautua lapsille ja jättää työasioiden hoito minimiin.

Ajankäytön päivittäinen suunnittelu ja ajan rajallisuus olivat tutkimukseen osallistuneiden naisyrittäjien mielestä haastavinta arjessa. Ajan niukkuus on Julkusen, Nätin ja Anttilan keskiluokkaa koskevan tutkimuksen mukaan yhteiskunnallisesti tarkasteltuna yleinen, keskiluokkainen ja naisellinen ilmiö. Kun aikaa on rajallisesti, ihmiset joutuvat tinkimään ajankäytöstä eri asioiden välillä. Asia, josta vähiten ollaan valmiita tinkimään, on lapset, perhe ja heidän kanssaan vietetty aika. Naiset usein tinkivät liikunnasta ja ulkoilusta tai omista ystäväistä ja harrastuksista ajankäyttöä priorisoidessaan. (Julkunen, Nätti & Anttila 2003, 199–239.) Tämä oli havaittavissa myös omassa tutkimuksessani. Omien tutkimustulosteni kanssa yhteneväisiä ovat myös Tiirikaisen tutkimustulokset, joiden mukaan naisyrittäjien yhdistäessä yrittäjyyttä ja perhettä aika on rajallinen. Tiirikaisen haastattelemat naisyrittäjät olivat kokeneet, että aikaa ei ollut tarpeeksi sekä työlle että perheelle, minkä takia yrittäjän piti olla tehokas ajankäytössään. Toisaalta Tiirikaisen tutkimustuloksia omistani erottaa se, että Tiirikaisen tutkimuksessa mukana olleet naisyrittäjät kokivat oman ajan ja harrastukset niin tärkeäksi, että jokaisella oli vähintään yksi harrastus. (Tiirikainen 2007, 38–50.) Omilla haastateltavillani harrastusten rooli ei ollut merkityksellinen.

Yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisen kannalta korostui tutkimustuloksissani monipuolisen tukiverkoston merkitys lastenhoidossa etenkin kiireisenä aikana. Toimivan tukiverkoston luominen on vaatinut haastateltavilta omaa aloitteellisuutta ja aktiivisuutta sekä uusiin ihmisiin, kuten naapureihin tutustumista. Tärkein tuki arjen sujuvuuden ja lastenhoidon kannalta on ollut tutkimustulosteni mukaan lasten isillä. Se, että lasten isät olivat myös yrittäjiä, vaikutti siihen, että lasten isät ymmärsivät yrittäjyyden vaikutuksen arkeen ja lastenhoitoon paremmin. Tutkimuksessani osoittautuivat myös lasten päivähoido ja päivähoidon joustavuus arjen sujuvuuden ja lastenhoidon kannalta tärkeiksi. Silloin, kun molempien vanhempien työt ovat niin vaatineet, lähinnä iltaisin ja viikonloppuisin, on turvauduttu myös sukulaisten, ystävien ja naapureiden tukeen. Kuten Tiirikaisen (2007, 38–50) tutkimuksessa, myös tässä tutkimuksessa tuli esille se, että naiset pyrkivät pääsemään sesongista riippumatta ajoissa töistä kotiin, jotta he voisivat omistaa iltahetket ja nukkumaanmenoajat lapsille.

Puolison, isovanhempien ja muiden läheisten tuen merkitys lastenhoidossa on tullut samansuuntaisesti esille myös aiemmissa työn ja perheen yhdistämistä käsittelevissä tutkimuksissa, esimerkiksi Tiirikainen 2007, Suhonen ja Salmi 2004 sekä Lammi-Taskula, Suhonen ja Salmi 2004. Suhosen ja Salmen (2004, 74) mukaan työn ja perheen yhteensovittamisessa ja arjen sujuvuudessa puolisollla on olennainen merkitys. Lammi-Taskulan, Suhosen ja Salmen mukaan monessa perheessä isovanhempien apu lastenhoidossa on hyvin tärkeää. Heidän tutkimuksen mukaan isovanhemmilta saatu tuki oli harvoin kokopäiväistä; usein isovanhemmat auttoivat tilapäisesti esimerkiksi lasten sairastuessa. (Lammi-Taskula, Suhonen & Salmi 2004, 109.)

Tutkimukseeni osallistuneiden naisyrittäjien keinot selviytyä yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisesta olivat läheisten ja muiden tuki, itsetuntemus ja oma osaaminen, äitiys ja yrittäjyyden puitteet. Puolison ja puolison yrittäjyyden sekä lasten merkitys arjen voimavaroina olivat tärkeitä. Jos puolisoa ei ollut yrittäjän tukena, korostui ystävien, yhteistyökumppaneiden ja yhdistyskavereiden tuki. Tiirikaisen tutkimuksessa naisyrittäjien jaksamisen edellytyksenä oli isovanhemmista, vakuutuksista, työntekijöistä, kollegoista, ystäväistä, yrittäjänaisista ja puolisolsta koostuva tukiverkosto. Kotoa vaadittiin myös joustavuutta ja varsinkin puolisolta osallistumista lastenhoitoon ja kotitöihin. Tiirikaisen

tutkimuksen mukaan naisyrittäjän puoliso joutuu osallistumaan enemmän kotitöihin kuin palkansaajan puoliso. (Tiirikainen 2007, 38–50.)

Tutkimuksessani katsottiin myös yrittäjyyden puitteet tärkeiksi voimavaroiksi. Yrittämisen puitteissa on vapaus ja itsenäisyys päättää asioista, jolloin myös aikataulut voidaan ottaa perheen osalta paremmin huomioon, suunnitella aikaa lasten kanssa sekä arvioida omat tekemisensä ja mahdollisuutensa. Yrittäjyyden etu lastenhoidon kannalta oli tutkimuksessani myös siinä, että lapset on ollut mahdollista ottaa mukaan töihin tai se, että töitä voidaan tehdä kotona. Kivimäki oli havainnut omassa tutkimuksessaan, että pienten lasten yrittäjä-äidit hyödyntävät yrittäjyyden tuomaa vapautta ja kontrollin väljyyttä perheensä hyväksi (Kivimäki 1996, 109–118). Myös tässä tutkimuksessa oli havaittavissa samansuuntaisesti, että yrittämisen itsenäisyys tuo jossain määrin joustavuutta ja vapautta suunnitella omia töitä, ajankäyttöä ja aikaa lasten kanssa, mutta yrittäjyys kuitenkin sitoo esimerkiksi perheen elatuksen tai työntekijöiden palkanmaksun näkökulmista.

Piha on tutkinut äitijohtajia, äitiyden ja perheen sekä työelämän johtamisen yhteensovittamista. Pihan tutkimuksen mukaan naisjohtajat onnistuivat uran ja perheen yhteensovittamisessa verkostojen, palveluiden käyttämisen, ennakkoluulottomien ratkaisujen ja kaaoksensietokyvyn avulla. Toisin kuin Pihan tutkimuksessa naisjohtajat olivat käyttäneet palveluita arjen apuna, omassa tutkimuksessani naisyrittäjät eivät käyttäneet palveluita arjessaan. Suurimmalla osalla Pihan haastattelemissa äitijohtajista tukiverkosto koostui puolisoista, omasta äidistä, sukulaisista, ystävistä, lastenhoitajasta tai kodinhoitoavusta. Yhteneväisesti omien tulosteni kanssa Pihan tutkimuksen mukaan tukiverkostoa pitää suunnitella ja keksiä luovia ratkaisuja lastenhoidon tukemiseksi, kuten naapureihin tutustumista ja yhteistyötä heidän kanssaan. (Piha 2006, 321–331.)

Tutkimukseeni osallistuneet naisyrittäjät eivät kokeneet jääneensä juurikaan kaipaamaan tai ylipäättään tarvinnut mitään tukia yhteiskunnalta työn ja perheen yhteensovittamisen tueksi. Heille oli tärkeää saada luoda itse oma elämänsä. Mahdolliset tuentarpeet naiset kokivat tietotuuessa sekä vertaistuessa. Myös lyhytaikaisen tuurauksen tarve tuli esiin. Naisyrittäjyyden edistämistyöryhmän tekemän kyselyn mukaan yrittäjyyden ja perheen yhteensovittamisen helpottamiseksi, naisyrittäjän hyvinvoinnin ja jaksamisen tukemiseksi sekä yrittäjäksi

ryhtymisen kynnyksen madaltamiseksi naisyrittäjät kaipaavat erilaisia parannuksia. Tärkeitä parannuskohteita naisyrittäjien mielestä ovat muun muassa äitiysloman aikaiseen toimeentuloon liittyvät ratkaisut, verovähennysoikeus lasten sairastuessa ja sijaispalvelujärjestelmän vakiinnuttaminen, mikä mahdollistaisi paremmin yrittäjien loman ja perhevapaiden pitämisen. Kehittämis- ja tuentarvetta katsottiin kyselyn mukaan olevan muun muassa yritysneuvonnassa, ohjauksessa, koulutuksessa, sosiaaliturvaan liittyvissä asioissa sekä verkostoitumisessa ja mentorointitoiminnassa. (Naisyrittäjyyden edistämistyöryhmä 2008, 51–53.)

Puhuttaessa työn ja perheen, varsinkin työn ja lapsiperheen yhteensovittamisesta, ajatellaan usein siinä mahdollisesti ilmeneviä konflikteja tai haasteita. Esimerkiksi Kivimäen (1996, 109–118) tutkimuksessa tuli esiin vaikeus yhdistää yrittäjyys ja perhe. Myös Naisyrittäjyyden edistämistyöryhmän mukaan yrittäjyyden ja perheen yhteensovittaminen on naisyrittäjille huomattava haaste (Naisyrittäjyyden edistämistyöryhmä 2008, 51–53). Tutkimuksessani yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhdistäminen ei näyttäytynyt haastavana, ainoastaan ajan rajallisuus tuo arkeen haasteita, joista selviytymisessä auttavat monipuoliset arjen voimavarat.

7 POHDINTA

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää lappilaisten matkailualan naisyrittäjien kokemuksia yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisesta. Tarkoitukseni oli lisätä ymmärrystä naisyrittäjien yrittäjyydestä ja arjesta. Aloitin tutkimuksen teon vuoden 2011 alussa ja noin puolitoista vuotta myöhemmin se on nyt valmis. Oma tutkimusprosessiani leimasi opiskelun ja lapsiperheen arjen yhteensovittaminen, jolloin omaa arkeani lapsiperheen äitinä saneli pieni lapsi ja vastasyntynyt vauva. Opiskelun ja lapsiperheen arjen yhteensovittaminen onnistui kohdallani ajankäytön organisoinnin, puolison, isovanhempien ja päivähoiton tuen sekä oman kiinnostuneisuuteni myötävaikutuksella.

Haastattelin tutkimuksessani neljää naisyrittäjää, jotka tarjosivat ystävällisesti kertomuksensa ja kuvauksensa arjestaan. Naisyrittäjät olivat motivoituneita kertomaan omat kokemuksensa, sillä he kokivat tutkimusaiheeni tärkeäksi naisyrittäjyyden edistämisen kannalta. Suorittamani haastattelut olivat ensimmäiset tekemäni haastattelut tässä laajuudessa. Jälkikäteen voin todeta, että pitäydyin hieman liikaa teemahaastattelurungossa enkä huomannut kaikkia mielenkiintoisia jatkokysymysmahdollisuuksia. Kaiken kaikkiaan onnistuin haastatteluille asettamissani tavoitteissa, jolloin säilytin roolini aktiivisena kuuntelijana ja annoin tilaa haastateltavien kuvaamille kokemuksille. Koin saamani aineiston hyväksi, sillä pystyin sen perusteella muodostamaan käsityksen yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisesta sekä tuotua esille erilaisia kokemuksia ja näkemyksiä aiheeseen liittyen.

Fenomenologisen tutkimusasetteen myötä pyrin tutkimusprosessini aikana tiedostamaan omat ennakkoluuloni aiheesta ja aineistosta sekä pääsemään niistä irti. Aineiston analyysin aikana pyrin olemaan avoin aineistoa kohtaan ja ymmärtämään sen, mitä tutkittavat ovat ilmaisuillaan tarkoittaneet. Mielestäni onnistuin tässä hyvin, kun osasin tiedostaa omat ajattelumallini ja niiden mahdollisen vaikutuksen tutkimustuloksiin. Fenomenologisen tutkimusasetteen myötä perehdyin aiheesta aikaisemmin saatuihin tutkimustuloksiin vasta oman aineistotulkintani jälkeen. Tällöin havaitsin, että omassa aineistossani kuvatut kokemukset ja niistä tehdyt tulkinnat olivat usein samansuuntaisia aikaisempien tutkimustulosten kanssa, mikä myös lisää tutkimustulosteni käyppyyttä aikaisempiin tutkimustuloksiin suhteutettuna. Omien aineistotulkintojeni vertaaminen aikaisempiin

tutkimustuloksiin luvussa kuusi olikin mielenkiintoinen vaihe tutkimuksessani. Vaikka fenomenologisen tutkimusasenteen mukaisesti tarkoitukseni oli tavoittaa tutkittavien kokemukset omina aitoina kokemuksinaan, tutkimustulokset ovat lopulta kuitenkin subjektiivisia tulkintojani aiheesta.

Tutkimukseni tuloksena syntyi kuvauksia neljän lappilaisen matkailualan naisyrittäjän kokonaisvaltaisesta arjesta, jossa yhdistyvät työ, perhe ja oma elämä. Tutkimukseen osallistuneiden naisyrittäjien kokemuksissa oli sekä yhteneväisyyttä että eroavaisuutta. Yhteistä heille oli halu vaikuttaa omaan elämään ja halu luoda itse oma arki ja elämä, arjen toteutusmuodot saivat erilaisia merkityksiä. Tutkimustulosteni merkitys onkin siinä, että tulokset lisäävät arkielämän ymmärrystä naisyrittäjän yrittäjyyden ja lapsiperheen yhteensovittamisesta. Kiinnostavaa on se, millaisia erilaisia merkityksiä ja ratkaisuvaihtoehtoja eri naisyrittäjien arki saa. Kiinnostavaa on myös se, kuinka matkailualan sesonkiluonteisuus tuo arkeen omia erityispiirteitään mahdollisuuksineen ja haasteineen. Mielenkiintoisia tutkimustuloksia olivat myös lasten isien suuri merkitys arjen sujuvuuden kannalta, myös eroperheessä, sekä se, että yrittäjäksi ei ryhdytty työn ja perheen yhteensovittamisen helpottamiseksi.

Aihetta yleisemmin tarkasteltaessa on havaittu, että naisten yrittäjyyden esteitä usein familisoidaan, jolloin niitä selitetään yleensä perhesuhteiden kautta (Komulainen 2005, 29). Eräs haastateltavani kertoi olevansa ärsyyntynyt siitä, kun naisilta kysytään aina työn ja perheen yhteensovittamisesta ja sen haasteista. Hänen mielestään oli vanhanaikaista ajatella, että äidin tulisi aina olla perheen päävastuullinen huolehtija. Toisaalta, jos halutaan kannustaa nuoria naisia yrittäjyyteen, on hyödyllistä tuoda esille naisyrittäjien näkökulmaa ja kokemuksia, niin stereotyyppinen näkökulma työn ja perheen yhteensovittamiseen kuin naisten näkökulma onkin. Kertomalla avoimesti omista kokemuksista voidaan lisätä muiden ihmisten ymmärrystä sitä, millaista naisyrittäjän työn ja perheen yhdistämisen arki voi olla.

Jotta naisyrittäjyyttä tai ylipäättään sukupuolten välistä tasa-arvoa voidaan edistää, pitäisi irrottautua perinteisistä sukupuolirooleista. Esimerkiksi Honkasen (2010, 79–80) mukaan naisyrittäjyyteen liittyvät ongelmat johtuvat juuri työmarkkinoiden sukupuolittuneesta luonteesta, syvälle juurtuneista institutionaalisista tekijöistä sekä sukupuolistereotypioista ja

-odotuksista. Suomessa on pitäydytty perinteisissä sukupuolirooleissa julkisen sektorin tarjoamista perhepoliittisista etuuksista huolimatta, naisilla on yhä päävastuu perheestä ja miehillä on vaikea tuoda työpaikoilla esille isän rooliaan (Kiviniemi & Otonkorpi-Lehtoranta 2003, 25; Salmi 2004, 4–6). Naisten ei kuitenkaan tarvitse olla perheen päävastuullisia huolehtijoita vain siksi, että niin on aina toimittu. Perheestä huolehtimisen tulisi perustua omaan puhtaaseen haluun tehdä niin. Molemmat vanhemmat ovat perheen tasavertaisia huolehtijoita, vaikka lapsen synnyttäminen ja ensimmäiset kuukaudet korostavatkin äidin roolia. Äitinä kotona, töissä tai yrittäjänä – ne ovat omia valintoja. Jokaisen perheen on puntaroitava vaihtoehtoja ja ratkaistava ne omalle perheelle sopivalla tavalla. Jokainen luo oman arjen ja arjen sujuvuuden kannalta on oltava myös erilaisia tukivaihtoehtoja, joita perheillä on tarvittaessa mahdollisuus hyödyntää.

Kuten tutkimuksessa on aikaisemmin mainittu, työn ja perheen yhteensovittamisen tutkimusta on tehty Suomessa paljon useista erilaisista näkökulmista ja aihe on ollut osa yhteiskunnallista keskustelua jo pitkään. Yrittäjien näkökulma työn ja perheen yhteensovittamiseen on kuitenkin jäänyt lähes kokonaan puuttumaan. Tässä tutkimuksessa on tuotu esille lappilaisten matkailualan naisyrittäjien kokemuksia yrittäjyyden ja lapsiperheen arjen yhteensovittamisesta. Jatkossa aihetta olisi hyödyllistä tutkia lisää ja tehdä naisyrittäjien arkea tunnetummaksi. Naisyrittäjien työn ja perheen yhteensovittamisen kokemuksista voisi tehdä myös esimerkiksi vertailua Etelä-Suomen ja Pohjois-Suomen välillä. Onko naisyrittäjien kokemuksissa eroja alueellisesti? Aihetta voisi lähestyä myös tekemällä toimialakohtaista vertailua naisyrittäjien kokemuksista, jolloin voisi vertailla esimerkiksi matkailualalla tai sosiaali- ja terveyspalveluissa työskentelevien naisyrittäjien kokemuksia yrittäjyyden ja perheen yhteensovittamisesta.

LÄHTEET

Alasuutari, P. (1994). Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Alvesson, M. & Billing, Y. (1997). Understanding gender and organizations. London: SAGE Publications.

Eräranta, K. & Käsälä, M. (2007). Työ, perhe ja yhteensovittaminen. Katsaus tutkimuksiin ja käsitteisiin. *Janus* 15(3), 184–199.

Eriksson, P. & Kovalainen, A. (2008). Qualitative methods in business research. London: SAGE.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. (2010). Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 26–44.

Haapanen, M. & Tervo, H. (2007). Miksi naisia on vain vähän yrittäjinä? *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1/2007, 28–43.

Henry, C. (2007). Women Entrepreneurs. Teoksessa: Wankel, C. (toim.) 21st century management: a reference handbook. Thousand Oaks CA: SAGE, 52–60.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Honkanen, V. (2010). Onko naisilla tulevaisuutta yrittäjinä? *Futura* 3/10, 79–89.

Julkunen, R. (2000). Miten Euroopassa yhdistetään työtä ja perhettä kansalaisten kannalta.

Julkaisussa Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. (toim.) *Elämää Euroopassa: Työn ja perheen yhdistämisen moninaiset tavat ja haasteet*. Helsinki: Stakes, 9–20.

Julkunen, R., Nätti, J. & Anttila, T. (2004). *Aikanyrjähdys: keskiluokka tietotyön puristuksessa*. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, R. (2009). *Työelämän tasa-arvopolitiikka*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Julkunen, R. (2010). *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.

Kalliath, T. & Brough, P. (2008). Work-life balance: a review of the meaning of the balance construct. *Journal of Management & Organization* 14(3), 323–327.

Kivimäki, R. (1996). Yrittäjät, perhe ja sukupuoli. Teoksessa: Kinnunen, M. & Korvajärvi, P. (toim.) *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Tampere: Vastapaino, 109–118.

Kivimäki, R. & Otonkorpi-Lehtoranta, K. (2003). *Pomot ja perheet: työelämä ja perheiden hyvinvointi*. Helsinki: Edita.

Kivimäki, R. (2005). *Työn ja perhe-elämän yhdistäminen osana arjen hallintaa*. Tampereen yliopisto, Työelämän tutkimuskeskus. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus (YTK). Tampere: Teknillinen korkeakoulu.

Komulainen, K. (2005). Sukupuolitettu yrittäjämänä: sanomalehtiaineiston analyysi. *Naistutkimus* 18(4), 18–30.

Känsälä, M. & Kovalainen, A. (2005). Perheen ja yrittäjyyden yhteensovittaminen. *Työ ja ihminen* 19(1), 129–140. Saatavilla: http://www.ttl.fi/fi/tyo_ja_ihminen/Documents/Tyojaihminen_1_2005.pdf. Viitattu 22.8.2011.

Laine, T. (2010). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle*

tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 28–45.

Lainiala, L. (2010). Perhepolitiikan uudet tuulet: perheen paluu. *Perhebarometri 2010*. Helsinki: Väestöliitto ry, Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E39/2010.

Lammi-Taskula, J., Suhonen, A-S. & Salmi, M. (2004). Puolin ja toisin: tukea yli sukupolvien. Teoksessa: Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. (toim.) *Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskus, 97–113.

Lammi-Taskula, J. & Salmi, M. (2009). Työ, perhe ja hyvinvointi. Teoksessa: Lammi-Taskula, J., Karvonen, S. & Ahlström, S. (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 38–48.

Lammi-Taskula, J., Salmi, M. & Parrukoski, S. (2009). Työ, perhe ja tasa-arvo. *Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1236-2115; 2009:55*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Lämsä, A-M., Vanhala, S., Kontoniemi, N., Hiillos, M. & Hearn, J. (2007). Naisjohtajuuden tutkimus Suomessa historiallisesta näkökulmasta. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja 3/07*, 294–321.

Lämsä, A-M. (2010). Sukupuoli johtajuustutkimuksessa. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja 4/10*, 369–379.

Miettinen, A. & Rotkirch, A. (2008). Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. *Perhebarometri 2008*. Helsinki: Väestöliitto ry, Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E34/2008.

Moore, D. P. & Buttner, H. (1997). *Women entrepreneurs: moving beyond the glass ceiling*. Thousand Oaks CA: SAGE.

Naisyrittäjyyden edistämisyöryhmä. (2005). Naisyrittäjäyys: nykytilanne ja toimenpide-ehdotuksia. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö.

Naisyrittäjyyden edistämisyöryhmä. (2008). Naisyrittäjäyys tänään ja huomenna: naisyrittäjyyden edistämisyöryhmän väliraportti 31.10.2008. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Naisyrittäjyyden edistämisyöryhmä. (2010). Moninainen ja uudistuva naisyrittäjäyys: naisyrittäjyyden edistämisyöryhmän loppuraportti. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Piensoho, T. & Käsälä, M. (2008). Kohti perheystävällistä työkuultuuria: kahdentoista työpaikan työn ja perheen yhteensovittamisen hyvät käytännöt. Helsinki: Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Oppimisverkostot työn ja perheen tasapainon rakentajina-hankkeen julkaisuja 1/2008.

Piha, K. (2006). Äitijohtaja. Helsinki: Talentum.

Perttula, J. (1996). Kokemus psykologisena tutkimuskohteena: johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere: Suomen Fenomenologinen Instituutti. SUFI-tutkimuksia 14.

Perttula, J. (2000). Kokemuksesta tiedoksi: fenomenologisen metodin uudelleen muotoilua. Kasvatus 31(5), 428–442.

Perttula, J. (2011). Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa: Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta ja ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 115–162.

Riessman, C. (1993). Narrative analysis. Newbury Park CA: SAGE.

Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa: Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–36.

Rönkä, A. & Kinnunen, U. (2009). Kun työstä tulee vieras perheessä. Teoksessa: Jallinoja, R. (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 83–105.

Salmi, M. (2004). Työn ja perheen yhteensovittamisen kentät. Teoksessa: Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 1–9.

Suhonen, A-S. & Salmi, M. (2004). Kahden kauppa: puolison merkitys. Teoksessa: Salmi, M. & Lammi-Taskula, J. (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskus, 74–88.

Tiirikainen, S. (2007). Nainen – yrittäjyyden ja perheen keskellä. Teoksessa: Rissanen, S., Tiirikainen, S. & Hujala, A. (toim.) Naisyrittäjyys – hyvinvointia ja johtamista. Reaktioketju-hankkeen tutkimusraportti. Terveystalouden ja -talouden laitos. Minna Canth -instituutti. Kuopion yliopisto: Kuopio, 38–50.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2008). Naisyrittäjyyttä on Suomessa liian vähän. Saatavilla: http://www.tem.fi/index.phtml?96107_m=91662&s=3407. Viitattu 16.5.2011.

Valtioneuvosto. (2007). Tasa-arvo valtatiellä: hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2004-2007 loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Vanhala, S. (2005). Huono omatunto: naisjohtaja perheen, työn ja uran törmäyskurssilla. Työ ja ihminen 19(2), 199–214. Saatavilla: http://www.ttl.fi/fi/tyo_ja_ihminen/Documents/Tyojaihminen_2_2005.pdf. Viitattu 5.10.2011.

Yrittäjyyskatsaus 2010. (2010). Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Helsinki: Edita. Työ ja yrittäjyys 60/2010.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko.

Haastateltavan taustatiedot

- henkilökohtaiset taustatiedot
 - ikä
 - perhesuhteet
 - lasten lukumäärä ja iät
- yrityksen taustatiedot
 - milloin yritys on perustettu
 - mitä yritys tekee
 - työntekijät

Kokemukset yrittäjyydestä

- milloin ja miksi ryhdyit yrittäjäksi? mitä yrittäjyys merkitsee?
- miten olet kokenut yrittäjyyden vaikuttaneen lapsiin?

Kokemukset naisyrittäjän arjesta

- naisyrittäjän arki ja ajankäyttö
- mitä äitiys merkitsee?
- lastenhoidon järjestelyt eri aikoina
- miten matkailualan sesonkiluonteisuus näkyy perheen arjessa/lastenhoidossa?
- yrittäjyyden ja perheen yhteensovittaminen
 - vaatimukset ja edellytykset
 - mahdollisuudet
 - haasteet
 - selviämiskeinot
 - tuentarve

Liite 2. Aineiston analyysi.

Pääkategoriat

Yläkategoriat

Alakategoriat

Erilaiset syyt ryhtyä yrittäjäksi

Halu vaikuttaa omaan elämään

Halu vaikuttaa omaan elämään

Lastenhoito

Lastenhoidon järjestäminen

Mahdollisuuden ilmaantuminen

Mahdollisuus ostaa yritys

Ulkopuolinen vaikuttaja

Toinen henkilö sai innostumaan

Yrittäjyyden merkitys

Oman elämän hallinta

Vapautta ja itsenäistä päätöksentekoa

Elämäntapaa

Tietynlaisten ominaisuuksien hallintaa

Yrittämisen vaikutukset lapsiin

Lasten yrittäjähenkisyys

Lapset oppineet elämästä

Lapsista omatoimisia

Yrittäjyys rasittanut lapsia

Yrittämisen edut

Läsnäoloa asiakkaiden kanssa

Mahdollisuutta yhdistää työ ja perhe

Voitontavoittelu

Voitontavoittelua

Arjen ajankäyttö

Arjen organisointi

Jokapäiväistä ajankäytön organisointia

Arki on kiireistä

Oma aika

Oma vapaa-aika

Oma jaksaminen

Uusi elämänvaihe lasten poismuuton jälkeen

Aika lasten kanssa

Aika lasten kanssa

Matkailualan sesonkiluonteisuuden näkyminen arjessa

Vaikutus lomien ja juhlapyhien viettoon

Sesonkiluonteisuuden vaikutukset lapsiin

Sesonkiaika väsyttää

Monipuolinen tukiverkosto lastenhoidossa

Lasten isän tuki

Lasten isä

Ystävien ja naapureiden tuki

Naapurit

Ystävät ja kaverit

Perheen sisäinen tuki

Lastenhoito vanhempien kesken

Vanhin lapsi hoiti sisaruksiaan

Lapset keskenään kotona

Medialaitteet lastenhoidon apuna

Lemmikeistä seuraa ja turvallisuutta

Yrityksen tuki

Lapset mukana töissä

Yritys joustaa lastenhoidossa

Yhtiökumppanin tuki

Muu tuki

- Päivähoito
- Sukulaisten tuki
- Lastenhoitaja kotona
- Kerhot ja harrastukset
- Kokemukset tuen saamisesta

Arjen voimavarat

Läheisten ja muiden tuki

- Puoliso
- Lapset
- Muut tukiverkot

Äitiys

- Omistautumista jokaiselle lapselle erikseen
- Elämän ja yrittäjyyden kantava voima
- Lapset tärkeintä elämässä
- Yhdessäoloa

Itsetuntemus ja oma osaaminen

- Oman rajallisuuden myöntäminen ja hyväksyminen
- Asioiden monipuolinen hallinta
- Suunnittelu ja organisointi

Yrittäjyyden puitteet

- Vapaus ja itsenäisyys päättää asioista
- Delegointi
- Lapset mukaan töihin

Tuentarve

- Kokemukset tuentarpeesta

Arjen vaatimukset ja haasteet

Yrittäjyyden ja perheen yhteensovittamisen vaatimukset

- Organisointia ja priorisointia
- Hetkessä elämistä

Joustavuutta

Tukiverkkoja

Yrittäjyyden ja perheen yhteensovittamisen haasteet

Jokapäiväisen arjen ajankäyttö

Huolehtiminen siitä, että lapset eivät kärsi yrittämisestä

Haasteellisuutta, josta selviää